

اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور
سید حسین نصر

دکتر سید سلمان صفوی

آکادمی مطالعات ایرانی لندن

۲۰۲۰

- اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر
- مولف: دکتر سید سلمان صفوی
- صفحه‌آرا: بهناز جهان‌بخش
- ناشر: آکادمی مطالعات ایرانی لندن
- شابک: ۹۷۸-۱-۹۰۹۵۳۸-۳۹-۹
- ایمیل: philosophy@iranianstudies.org
- وب‌سایت: www.iranianstudies.org

فهرست مطالب

۹	اهمیت تعالیم سید حسین نصر
۹	مقدمه
۱۰	زندگی علمی معلم چهارم
۱۶	وارث مجتهد حکمت ایرانی - اسلامی
۱۷	حکمت خالده
۱۹	دیدگاه اجتهادی حکیم نصر راجع به بحران محیط زیست
۲۳	سنت
۲۶	پنج حکیم اصلی و نصر
۲۷	تصوف و نصر
۳۷	فلسفه هنر قدسی
۳۹	هنر اسلامی
۴۰	موسیقی و اسلام
۴۷	معرفت
۴۸	جوان مسلمان و تجدد

۵۸	جهاد و مقاومت اسلامی
۶۱	مواضع سیاسی در امور بین‌الملل
۶۱	نصر و علمای اسلام
۶۲	پاسخ به تاریخ
۷۰	معرفی برخی کتب حکیم نصر
۸۹	جمع‌بندی
۹۰	آثار انگلیسی معلم چهارم
۹۵	ترجمه و تفسیر حکمی قرآن، اثر حکیم متاله سید حسین نصر
۱۰۵	شاگردان سید حسین نصر به قلم خود ایشان
۱۱۵	منابع
۱۱۹	نمایه

اهمیت تعالیم سید حسین نصر

نصر، سیدحسین (متولد ۱۳۱۲) نوه شیخ فضل‌الله نوری، حکیم متأله، پیر طریقت شاذلیه، اسلام‌شناس و نویسنده پرکار معاصر ایرانی و استاد علوم اسلامی دانشگاه جورج واشنگتن.

مقدمه

با توجه به اهمیت و تاثیر گسترده اندیشه‌های متفکر معاصر پروفیسور نصر در غرب و جهان اسلام و وجود برخی بدفهمی‌ها نسبت به اندیشه‌های ایشان، این فقیر که بیش از چهل سال است با اندیشه‌های ایشان مانوس است و بیست و دو سال (از سال ۱۹۹۶ میلادی) است که مراوده حضوری خدمت ایشان دارم و برخی ابهامات را در جلسات حضوری در لندن، مکه، قونیه، استانبول و تورنتو برایم توضیح داده‌اند و دو هفته با ایشان هم‌دم و هم‌سفر حج تمتع بوده‌ام، بر خود لازم دانستم که برخی از مهمترین مولفه‌های اندیشه ایشان را توضیح دهم

۱۰ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

و به برخی ابهامات و پرسش‌ها، پاسخ علمی و مستند دهم. برخی غربی‌ها متوجه نیستند که نصر ایرانی و شیعه اثنی‌عشری و برخاسته از خاندان ریشه‌دار علمای سنتی (شیخ فضل‌الله نوری) است و همین سه موضوع تاثیر مهم در هندسه معرفتی ایشان دارد.

لازم به توضیح است که فهم جامع اندیشه‌های نصر نیاز به دانش کافی راجع به حکمت، عرفان، تفسیر، فقه، فلسفه کلاسیک و مدرن، و فضای فرهنگی غرب دارد. برخی بدفهمی‌های موجود در ایران متأثر از عدم توجه بدین نکته ظریف است که برخی آثار نصر با توجه به نیاز مخاطب غربی و در چارچوب زبان مشترک «حکمت خالده» که مشترک بین همه ادیان الهی است تالیف شده است (مانند کتاب معرفت و معنویت) و از سوی دیگر برخی از غربی‌ها و ظاهرگرایان ایرانی کمتر توجه دارند به اهمیت ابعاد تاکید نصر بر «شریعت»، و آنکه شریعت خود بخش مهمی از سنت الهی است.

زندگی علمی معلم چهارم

سید حسین نصر که نماد عینی «حکیم متاله» شیخ اشراق^۱ است؛ در تهران در یک خانواده شیعه اثنی‌عشری به دنیا آمد. پدر ایشان سید ولی‌الله همچون

۱. شیخ شهاب‌الدین سهروردی (۵۴۹-۵۸۷ق)، مؤسس حکمت اشراق و مؤلف کتاب عظیم‌الشان حکمت‌الاشراق.

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۱۱

پدربزرگش، پزشکی اهل کاشان بود و از جانب مادر از نوادگان شیخ فضل‌الله نوری است. دکتر نصر تحصیلات ابتدایی را در تهران گذرانید و از همان اوان کودکی شروع به آموختن زبان فرانسه و عربی کرد. ایشان بخش‌هایی از علوم اسلامی را نزد پدر آموخت، در دوازده سالگی به آمریکا رفت و طی چهار سال تحصیل زبان انگلیسی، علوم، تاریخ آمریکا و فرهنگ غربی را در دبیرستان فراگرفت و در ادامه تحصیلات دانشگاهی در مؤسسه فن‌آوری ماساچوست رشته فیزیک را برای تحصیل برگزید. ایشان در حال تحصیل در این مؤسسه در مقطع کارشناسی تحت تأثیر رنه گنون و فریتهوف شوان فیلسوف سنتی مسلمان قرار گرفت و با ادامه تحصیلات تکمیلی خود در دانشگاه هاروارد، پس از دریافت کارشناسی ارشد در رشته فیزیک در سال ۱۹۵۸ در رشته تاریخ علم و فلسفه با گرایش علوم اسلامی با درجه دکتری فارغ‌التحصیل شد. تز دکترای ایشان درباره «مفهوم اسلامی طبیعت» است.

پروفسور نصر در سال ۱۹۵۸ به ایران بازگشت و همزمان با فراگیری فلسفه و عرفان اسلامی نزد علامه سید محمدحسین طباطبایی، علامه رفیعی قزوینی و آیت‌الله سید محمدکاظم عصار به تدریس در حوزه فلسفه و تاریخ علم در دانشگاه تهران پرداخت.

۱۲ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

ایشان بنیان‌گذار انجمن حکمت و فلسفه ایران و از پیران معاصر طریقت شاذلیه^۱ است. از شاگردان مشهور پروفیسور نصر می‌توان به دکتر غلامرضا اعوانی، دکتر غلامعلی حدادعادل، دکتر نصرالله پورجوادی، پروفیسور ویلیام چیتیک، پروفیسور جیمز موریس، پروفیسور فغفوری، دکتر احمد جلالی، دکتر ابراهیم کالین، دکتر ماریا داکیک، دکتر دیوید داکیک، دکتر جانر داگلی، دکتر جوزف لمبارد، دکتر ساچیکو موراتا، دکتر لاله بختیار، دکتر ژیسلا وب، دکتر دیوی باکمن، دکتر مهدی امین رضوی اشاره کرد. استاد سید حسین نصر از همکاران اصلی پروفیسور هانری کربن در تهیه کتاب «تاریخ فلسفه اسلامی» و پل ارتباطی کربن با علامه طباطبایی بود.

پروفیسور نصر از سال ۱۹۷۹/۱۳۵۸ در دانشگاه‌های امریکا تدریس می‌کند و در حال حاضر پروفیسور مطالعات اسلامی دانشگاه جورج واشنگتن است.

ایشان در دومین سفر حج تمتع خویش در ژانویه ۲۰۰۵ به اتفاق این فقیر به زیارت خانه خدا مشرف شدند و این فقیر شخصاً شاهد احوالات زیبای معنوی

۱. طریقت شاذلیه در قرن هفتم تحت تأثیر تعالیم شیخ ابوالحسن شاذلی (۶۵۶ - ۵۹۳) عارف شامخ مغربی (مراکش) از نوادگان امام حسن مجتبی (ع) تأسیس شده است. سرسلسله طریقت شاذلیه حضرت امام علی (ع) است و از طریق معروف کرخی، جنید بغدادی و ابومدین مغربی سرسپرده معنوی امام علی بن موسی الرضا (ع) هستند. در دوران معاصر، از شیوخ بزرگ طریقت شاذلیه شیخ احمد علوی است. شیخ عیسی نورالدین احمد (فریتهوف شوان، ۱۹۰۷-۱۹۹۸)، حکیم و عارف معاصر، شاگرد اروپایی شیخ احمد علوی، طریقت مریمیه شاذلیه را در غرب معرفی نمود.

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۱۳

و ذکر و فکر و مراقبه این عارف الهی در خانه خدا و دلبستگی شدیدشان به دعای عرفه امام حسین (ع) بودم.

پروفسور نصر به علت عمق مطالعات عرفانی، فلسفی، قرآنی، اسلامی و دین‌شناسی تطبیقی، علم‌شناسی و پیوند با جریان فکری حکمت خالده و شخصیت‌های برجسته آن مانند رنه گنون، علامه طباطبایی و فریتهوف شوان و تألیف کتب متعدد درباره اسلام در جهان معاصر به زبان انگلیسی و فرانسوی؛ جهانی‌ترین اندیشمند مسلمان دنیای معاصر به شمار می‌رود. نصر با تألیف آثار و سخنرانی در محافل علمی غرب در معرفی فلسفه و حکمت ایرانی - اسلامی و آیین تشیع به غرب، بسیار تأثیرگذار بود. او به‌ویژه برای معرفی حکمت متعالیه صدرالمتألهین به جامعه غرب بسیار کوشیده و در این امر موفق بوده است. نصر در محافل دانشگاهی آمریکا و اروپا، به عنوان فیلسوفی سنت‌گرا و مفسر و مدافع برجسته «حکمت خالده» شناخته می‌شود.

آثار این عارف و فیلسوف معاصر به اکثر زبان‌های زنده دنیا از جمله انگلیسی، عربی، فرانسه، آلمانی، لهستانی، ترکی، اندونزیایی، مالزیایی، هلندی، ایتالیایی، چینی، ژاپنی، آلبانیایی، اردو، بنگالی، پرتغالی و اسپانیایی ترجمه شده‌است. ایشان پانصد مقاله و پنجاه کتاب منتشر کرده و عضو هیئت تحریریه مجلات علمی معتبری مانند مجله تخصصی «ترانسندنت فیلسوفی» است.

۱۴ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

در بین سه نسل فیلسوفان مسلمان طی قرن بیستم، پروفیسور سید حسین نصر اصلی‌ترین، مهم‌ترین و پرکارترین فیلسوفی است که موفق شده است با چهل سال تدریس ممتد در دانشگاه‌های آمریکا و تربیت ده‌ها استاد برجسته و تألیف ده‌ها کتاب و صدها مقاله، فلسفه و عرفان اسلامی را در آمریکا و اروپا، مالزی و چین به نحو عمیق معرفی نماید. حکیم نصر مهمترین شخصیت فلسفه نوصدرایی در غرب و شرق است. او موفق شده است در چارچوب فلسفه صدرایی و تصوف، مواضع فلسفی و نظری ما راجع به موضوعات جدید انسان و تمدن معاصر نظیر محیط زیست، مدرنیته، فلسفه هنر اسلامی، چالش‌های نظریه‌ها و کشفیات جدید علمی را عالمانه تبیین نماید.

حکیم نصر جمع بین حکمت، عرفان و وحی نموده است و خود مُمَثِل برجسته عملی حکمت و عرفان اسلامی در دوره معاصر است. به نظر بنده راز نفوذ گسترده فکری او در جهان، جنبه متعالی شخصیت عرفانی اوست که عجین شده است با عقلانیت ربانی.

از سوی دیگر زندگی او در ایران و سپس در غرب و تسلطش به زبان‌های فارسی، عربی، انگلیسی و فرانسوی و تحصیلات دانشگاهی‌اش در آمریکا و سپس تلمذش نزد سه حکیم برجسته ایرانی، طباطبایی، عصار و قزوینی، تأثیر اساسی در فهم جامع او از معارف اسلامی از سویی و شناخت فرهنگ و تمدن غربی از سوی دیگر داشته است. این معجون به او توانایی کم‌نظیری داده است

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۱۵

که اسلام را بر اساس نیازهای انسان و تمدن امروز تبیین نماید و پاسخ‌های اصیل اسلامی به سؤالات فکری تمدن امروزی ارائه دهد.

او به تنهایی بیش از هر نهاد اسلامی موفق شد تعالیم معرفتی و معنوی اسلام را با زبان امروزی به مخاطبین غربی معرفی نماید. توفیقات علمی او در معرفی اسلام معرفتی در غرب قابل مقایسه با کارهای هیچ نهاد دینی حکومتی و شخصیت دیگری نیست.

استاد سید حسین نصر بخاطر اجتهادات و نوآوری‌های فلسفی، معرفتی و تجلی دادن حکمت و عرفان در وجود خود در دوره سیطره مدرنیته، پس از ارسطو، فارابی و میرداماد به عنوان معلم چهارم شناخته می‌شود. پروفیسور سید حسن حسینی استاد دانشگاه صنعتی شریف، حکیم نصر را «معلم چهارم» پس از ارسطو، فارابی و میرداماد خوانده و در مقاله‌ای علمی به تبیین استدلالی و مستند آن پرداخته است.^۱

بررسی برخی آرای حکمی و عرفانی معلم چهارم:

1. <http://iranianstudies.org/fa/%D8%B3%DB%8C%D9%91%D8%AF-%D8%AD%D8%B3%DB%8C%D9%86-%D9%86%D8%B5%D8%B1%D8%8C-%D9%85%D8%B9%D9%84%D9%85-%DA%86%D9%87%D8%A7%D8%B1%D9%85/>

وارث مجتهد حکمت اسلامی - ایرانی

سید حسین نصر حکیم متاله شیعه اثنی عشری ایرانی است که وارث میراث حکمت ایرانی و تشیع اثنی عشری است و بر اساس این میراث حکمی عظیم با اجتهاد فلسفی به پاسخگویی موضوعات جدید زندگی انسان معاصر پرداخته است؛ موضع ما را راجع به موضوعات مختلف حکمت، عرفان و کلام جدید نظیر انسان و تکنولوژی، بحران محیط زیست، حقوق بشر، نقد مدرنیته، رابطه علم مقدس و علم سکولار، فلسفه هنر، رابطه معرفت و معنویت، سنت‌گرایی، حکمت خالده، متافیزیک، عرفان، مطالعه تطبیقی ادیان، تبیین نموده است.

حکیم نصر خدا را حکیم کل می‌داند که حقیقت همه حقایق است و همه چیز از او نشأت می‌گیرد. خدای یگانه از طریق وحی به انبیای الهی انسان را به معرفت دعوت نموده است و محمد مصطفی(ص) آخرین پیامبر الهی است و قرآن کلام‌الله مجید است که بر محمد مصطفی(ص) نازل شده است. پس از حضرت محمد(ص)، حضرت علی(ع) جانشین معنوی، علمی و سیاسی رسول‌الله(ص) است و پس از امام علی(ع) یازده امام از فرزندان نسل مشترک امام علی(ع) و سرور زنان عالم حضرت فاطمه(س) از حسن بن علی تا حضرت مهدی(عج) امامان حقه بعدی هستند که انسان کامل و پرچمدار معرفت متعالی الهی هستند. هم اکنون نیز امام حجت ابن الحسن العسکری حضرت مهدی

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۱۷

صاحب الزمان(عج)، امام معصوم زنده و واسطه فیض بین عالم لاهوت و عالم ناسوت هستند. از دیدگاه عارف صمدانی نصر، تبعیت از شریعت و سیر در طریقت علوی راه رسیدن به حقیقت است.

حکمت خالده^۱

حکمت خالده وجوه مشترک معرفتی و معنوی همه ادیان الهی است که دارای منشأ واحدی هستند و آن منشأ، حضرت حق جل و جلاله است. خداوند «به مثابه حقیقت الحقایق، نه تنها شخص متعال، بلکه منشأ و منبع هر موجودی هم هست. بنابراین، در عین حال هم ورای وجود و هم وجود (مطلق) است. خداوند به مثابه شخص و الوهیت یا ذات نامتناهی‌ای است که وجود اولین تعیین او می‌باشد. او جوهر مطلق است که هر چیز دیگری در مقایسه با آن عرض است؛ واحدی که یگانه و فرید است و حتی فوق مقوله وجود به مفهوم متعارف آن قرار می‌گیرد.»^۲ حکمت خالده از طریق هرمس (داود نبی) به فیلسوفان رسید و در آثار حکمایی نظیر پارمنیدس، فیثاغورث و افلاطون ظهور نمود. در فرهنگ اسلامی اولین بار «ابن مسکویه» اصطلاح حکمت خالده را به کار برد و مقصود سهروردی از حکمت لدنی یا حکمت اشراق و ملاصدرا از حکمت متعالیه،

1. perennial wisdom.

۲. نصر، نیاز به علم مقدس، ص ۳۴.

۱۸ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

حکمت خالده است. در غرب پس از ابن مسکویه، آگوستینو استیوکو^۱ فیلسوف آگوستینی و لایب نیتس آن را برای نخستین بار مطرح نمودند.

احیای حکمت خالده در غرب از سوی حکیم نصر و نقد مدرنیته بر اساس مبانی حکمت خالده نقش مهمی در احیای هویت مسلمانان ساکن غرب ایفا نموده است و از سوی دیگر، برخی غربی‌ها را که متوجه بحران مدرنیته هستند بسوی تعالیم اسلامی متمایل نموده است. حکمت خالده که بیانگر هسته مرکزی سنت و ادیان الهی قبل از تحریف است حاوی حقایق و ارزش‌های پایدار و جاودان است که در ساحت زمان و مکان تغییرناپذیرند؛ مانند آنکه خدا حقیقت و منشأ همه جهان است. خدا حکیم کل است و سلسله پیامبران سلسله اصلی حکمای الهی هستند که حکمت خالده را برای انسان تبیین نموده‌اند. عقل دارای مراتب متعدد است و عقل شهودی بالاتر از عقل جزئی است. عشق و عقل در برابر هم نیستند بلکه عشق پس از تعقل ربانی ظهور می‌نماید و در ادامه سیر تکاملی معرفت و عمل ربانی است. جهان، تجلی اسمایی خدا است و همه جهان از آن جهت که پرتو حضرت حق جل و جلاله است قدسی است و محترم و دارای حقوق که باید رعایت شود. جهان در عین کثرت دارای وحدت است و جزءها را روی‌ها سوی کل است. ذکر و فکر، مراقبه، تزکیه نفس، اخلاق متعالی، معرفت

1. Agostino Steuco (1497–1548) coined the term *philosophia perennis*. Schmitt, Charles (1966), "Perennial Philosophy: From Agostino Steuco to Leibniz", *Journal of the History of Ideas*. Vol. 27, No. 1, (Oct. – Dec. 1966, pp. 505-532).

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۱۹

و عشق ربانی و سرسپردگی و عبادت حضرت حق جل و جلاله و عدالت از ارکان حکمت خالده نصر است. دیدگاه حکیم نصر پیرامون حکمت خالده را می‌توان در کتاب «معرفت و معنویت» یافت. برخی ناآگاهان حملات تندی به سنت‌گرایی و حکمت خالده نموده‌اند، در حالی که اگر کسی به دقت کتاب معرفت و معنویت و سپس آثار نصر راجع به معارف اسلامی را بخواند متوجه ناموجه بودن نقادان مدرنیست و ظاهرگرایان دینی می‌شود.

دیدگاه اجتهادی حکیم نصر راجع به بحران محیط زیست

بحران محیط زیست یک واقعیت عینی است که زندگی همگان را در کره زمین با خطرات جدی روبرو نموده است و دانشمندان مختلف راجع بدان اظهار نظر کرده‌اند.

دانشگاه شیکاگو در سال ۱۹۶۶، از پروفیسور نصر دعوت نمود تا در مجموعه سخنرانی‌های راکفلر در باب برخی از جنبه‌های ارتباط دین و فلسفه با محیط زیست سخنرانی کند. وی به همین منظور کتاب «انسان و طبیعت: بحران معنوی انسان جدید» را نگاشت. ایشان در این کتاب به وجود آمدن بحران محیط زیست را پیش‌بینی کرده است و علت اصلی این بحران را قدسیت‌زدایی از طبیعت و

۲۰ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

دید بشر مدرن نسبت به طبیعت شمرده است.^۱

نصر به بحران زیست محیطی با توجه به دیدگاه خودش مبنی بر اینکه طبیعت کیفیتی قدسی دارد و انسان از آن قداست‌زدایی کرده، می‌پردازد. این قداست‌زدایی توسط همه انسان‌ها صورت گرفته، چه آن‌ها که در عالمی دینی زندگی می‌کنند و چه آن‌ها که از عالم پیرامون خود، دین‌زدایی کرده‌اند.^۲ او معتقد است دو عامل موجب به وجود آمدن بحران ارتباط انسان و طبیعت در غرب شده است: عدم درک درست و عمیق‌تر انسان و واقعیت قدسی طبیعت. از عواقب بحران معنوی که در طول رنسانس و قرن هفده به وجود آمد این بود: انسان مدرن خود را موجودی زمینی دید که هیچ مسئولیتی در قبال خدا و مخلوقاتش ندارد و به عنوان نتیجه بحران فکری و معنوی، امر قدسی طبیعت نیز کنار گذاشته شد.^۳

تفکر دنیای مدرن از دیدگاهی تقریباً جهان شمول از قداست طبیعت فاصله گرفته و به دیدگاهی منجر شده که انسان را بیگانه با طبیعت می‌داند و خود طبیعت را نه آغازگر حیات، بلکه توده‌ای بی‌جان و ماشینی می‌داند که باید تحت تصرف

۱. انسان و طبیعت (بحران معنوی انسان متجدد)، سید حسین نصر، عبدالرحیم گواهی، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.

۲. نصر، دین و نظم طبیعت، ص ۹.

۳. نصر: انسان سنتی، انسان مدرن و بحران محیط زیست، ص ۸.

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۲۱

یک انسان زمینی محض قرار گیرد. به علاوه این تفکر، به شیوه‌ای بی‌سابقه، قوانین طبیعت را از قوانین اخلاق و اخلاق بشر را از عملکردهای عالم جدا کرده است.^۱ نصر معتقد است این بحران در رابطه انسان و عالم طبیعت، هرچند ابتدا در غرب به عنوان زادگاه تجددگرایی آغاز شده اما اکنون بحرانی جهانی است و به پژوهشی فراتر از محدوده سنت غربی نیاز دارد.^۲

حکیم نصر نقش دین در حل بحران موجود میان رابطه انسان و طبیعت را حیاتی می‌داند زیرا بر این باور است که اکثر مردم در متن یک جهان‌بینی و تحت سیطره دین زندگی می‌کنند.^۳ وی می‌گوید دوران ظهور انسان‌گرایی (اومانیزم) دنیوی و مطلق شدن به این معنا که امروزه انسان برای حقوق خود بر حق و حقوق خداوند و عالمی که او خلق کرده، ارجحیت قائل است. انسان زمینی تحت آن اندیشه، پیامدهایی جدی هم برای عالم طبیعت و هم برای تمدن‌های سنتی در پی داشته است. تمدن‌های سنتی مغلوب این نوع انسان نوین شدند که برای سلطه‌اش بر طبیعت و نیروهای آن، با اهداف مختلف، هیچ قید و بند دینی نداشت. بدین ترتیب در غرب در قرن هفده دیگر شناخت دینی درباره طبیعت

۱. نصر، دین و نظم طبیعت، ص ۱۱.

۲. نصر، دین و نظم طبیعت، ص ۱۸.

۳. نصر، دین و نظم طبیعت، ص ۹.

۲۲ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

مشروعیتی نداشت.^۱ این شرایط و تفکر که تاکنون ادامه پیدا کرده، منجر به بحران بی سابقه‌ای شده که احیای کل زمین را تهدید می‌کند.

وی راه‌رهایی از این بحران را احیای نگاه دینی درباره طبیعت و احیای علم قدسی آن دانسته و معتقد است فهم دینی از طبیعت از جمله جسم فیزیکی، که در بسیاری از گفتگوهای دوران معاصر درباره انسان و طبیعت مسئله محوری است و برای بسیاری از ادیان همچنان محوریت دارد، باید در اسلوب و راه و روش هر سنت به طور کامل ابراز شود و مطابق چنین معرفتی، اخلاق دینی محیط زیست به گونه‌ای تبلیغ و ترویج شود که در مقیاسی جهانی معنادار باشد.^۲ دین می‌بایست علاوه بر نوعی اخلاق گسترش یافته که موجودات غیربشری را هم شامل می‌شود، نوعی علم قدسی نیز فراهم آورد که با کمک تعالیم باطنی ادیان، شناخت و دانشی درباره چگونگی رفتار با دیگر مخلوقات فراهم شود و همچنین نشان دهد که آن‌ها هم از نظر فیزیکی و زیستی و هم به لحاظ روحی و روانی با ما نسبت دارند.^۳

نصر با تأکید بر بعد معنوی و دین، بحران محیط زیست را جلوه بیرونی بحران درونی انسان‌هایی می‌داند که چون از «آسمان» به خاطر «زمین» روی برتافته‌اند،

۱. نصر، دین و نظم طبیعت، ص ۱۱.

۲. نصر، دین و نظم طبیعت، ص ۱۳.

۳. نصر، دین و نظم طبیعت، ص ۳۰۳.

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۲۳

اینک در آستانه تخریب زمین قرار گرفته‌اند. راه حل، تولد دوباره انسان به مثابه انسان سنتی و پل میان زمین و آسمان است که عالم طبیعت را بار دیگر به صورت قلمروی مقدس که نیروهای خلاق الهی را منعکس می‌سازد، متصور شود. باید معرفت دینی درباره طبیعت، جهان‌شناسی‌های سنتی و علوم مقدسی را که در بسیاری از نواحی غیرغربی محفوظ مانده، حیاتی دوباره بخشید و در عین حال میراث خود سنت غربی در این حوزه را نیز به صورتی جدی احیا کرد.^۱

سنت

سنت حقایق ازلی و ابدی است که مبدأ و منشأ آن حضرت حق جل و جلاله است و به صور قدسی متعددی در طول تاریخ بروز و ظهور نموده و از طریق رسولان الهی از جانب خدا برای بشریت بیان شده است. سنت در معنای کلی‌تر آن را می‌توان مشتمل بر اصولی دانست که انسان را به عالم بالا پیوند می‌دهد. اصولی که در قالب دین از عالم بالا وحی شده‌اند و انسان را به مبدأ متعالیش پیوند می‌دهند.^۲ سنت خاص متعالی از دیدگاه نصر تعالیم قرآن حکیم و معصومین علیهم‌السلام است. چنانکه در ترجمه انگلیسی کتاب شیعه در اسلام

۱. نصر، دین و نظم طبیعت، ص ۱۵-۱۴.

۲. نصر، معرفت و معنویت، صص ۱۵۵-۱۵۶.

۲۴ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

طباطبایی، گزیده انگلیسی احادیث شیعه، شناخت قرآن: ترجمه و تفسیر قرآن و مقدمه کتاب «عرفان ثقلین: مبانی نظری و عملی عرفان و طریقت صفویه» نشان داده است.

ایشان در باب سنت معصومین (علیهم السلام) و عرفان و تصوف معتقدند: «در این حدیث معروف (ثقلین) پیامبر اکرم (ص) می فرمایند برای پیروان خود هنگام ترک این دنیا، دو چیز به عنوان پُرنمین ترین میراث‌ها باقی می گذارند: قرآن کریم و عترت ایشان؛ این حدیث ظاهری دارد و باطنی. ظاهر آن روشن است و نیازمند توضیح نیست، اما باطن آن امری دیگر است که باید اشاره‌ای به آن کرد. قرآن کریم علاوه بر معنای لغوی و ظاهری، دارای ساحت‌های درونی و باطنی است که طی قرون متمادی تفاسیر مختلف عرفانی از تفسیر امام جعفر صادق (ع) تا تفاسیر ابن عربی، میدی، ابن عَجیبه و گنابادی و دیگران به آن پرداخته‌اند. عترت نبوی نیز یک معنای درونی دارد. عترت نبوی نه تنها شامل امامان شیعه می‌شود، چنان که عامه آنها را می‌شناسند؛ بلکه همچنین اشاره‌ای به معارف حقه و باطن دین دارد که آنها حامل آن بودند و به شاگردان خاص خود منتقل کردند. حضرت علی (ع) سرسلسله طرق صوفیه و وارث اصلی تعالیم درونی و ولایت مشتق از پیامبر اعظم (ع) بودند. تسبیحات حضرت فاطمه زهرا (س) به عنوان ذکر عام، میراث معنوی اُمّ‌آبیها برای مسلمانان گردید. حضرت امام حسن (ع) در آرامش و سکوت این تعالیم را اشاعه دادند. «دعای عرفه» امام

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۲۵

حسین(ع) یک گنجینه عرفانی است، همچنین است «صحیفه سجادیه» امام چهارم؛ امام سجاد(ع). روایات امامان پنجم، ششم و هفتم مملو از تعالیم عرفانی است. عرفا امام هشتم حضرت رضا(ع) را امام تعالیم درونی و ارشاد و ولایت عرفانی می‌نامند و ایشان سرمنشأ سلسله‌های مهم عرفانی هستند. تمام این بزرگان حتی برای عرفای جهان تسنن، اقطاب معنوی زمان خود محسوب می‌شوند و بالاخره حضرت حجه بن الحسن العسکری(عج) که در عرفان شیعی، انسان کامل زنده‌اند و منشأ حیّ و حاضرِ ساحتِ درونی وحی اسلامی به شمار می‌روند. این کتاب توفیق یافته است بار دیگر این حقیقت اساسی را که برخی با وجود اظهار ارادت به ائمه اطهار فراموش کرده‌اند، روشن سازد. به‌عنوان «یک ایرانی شیعه اثنی‌عشری» که عمری را مصروف جستجوی عرفان کرده است به آقای دکتر سید سلمان صفوی تبریک می‌گویم که توانسته‌اند با تألیف این کتاب خدمت بزرگی در زمینه دین و فرهنگ انجام دهند.»^۱

ایشان در حج واجب شرعی با این فقیر سراپا تقصیر همراه بودند و در طول سفر دو هفته‌ای از لندن به مکه و انجام اعمال حج کاملاً عامل به احکام مقدس شریعت شیعه اثنی‌عشری بودند و در کنار آن اهل ذکر و فکر و مراقبه بودند. ایشان برای مراجع عظام احترام والایی قایل بودند و آنها را پرچمداران صالح

۱. عرفان ثقلین، مبانی نظری و عملی عرفان و طریقت صفویه، تألیف سید سلمان صفوی با مقدمه، پروفیسور سید حسین نصر، قم، انتشارات سلمان آزاده، ۱۳۹۶، ص ۳۰-۳۱.

۲۶ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

احکام شریعت می‌دانستند. ما با هم دعای عرفه را خواندیم و ایشان حقیقتاً عاشق معارف متعالی دعای عرفه سیدالشهدا بودند. آرزویشان زیارت مجدد حرم مطهر حضرت امام رضا(ع) است. ایشان نقش امام خمینی را در احیای حکمت و عرفان اسلامی در دوره معاصر بسیار پراهمیت می‌دانستند و ایشان را در سلسله حکما و عرفای برجسته از فارابی تا امروز می‌دانند و در مقاله‌ای به انگلیسی نیز آن را تبیین نمودند که ما آن را در مجله ترانسندنت فیلسوفی منتشر نموده‌ایم.

پنج حکیم اصلی و نصر

ابن‌سینا، سهروردی، شیخ اکبر محی‌الدین اندلسی، مولانا و ملاصدرا پنج حکیم و عارف اصلی هستند که محور معرفی تعالیم فلسفی و عرفانی نصر در غرب قرار گرفتند. معرفی نصر از این پنج قله بلند تفکر حکمی ایران و اسلام نقش مهمی در ترویج افکار آنها در غرب داشته است. البته ابن‌سینا از دیرباز آشنای غربیان بوده است اما ارجاعات مکرر نصر به آرای او باعث انس بیشتر دانشجویان جوان دانشگاه‌های غربی با تعالیم سینوی شد. البته ایشان «گلشن راز» شیخ محمود شبستری را نیز در آمریکا تدریس می‌نمایند. شاید نام کتاب گلشن حقیقت ایشان نیز متأثر از نام کتاب گلشن راز شبستری باشد.

تصوف و نصر

او معتقد است: تصوف یعنی معنویت اسلامی قلب و معنای کانونی اسلام است. صوفی مسلمانی است که ندای خداوند را برای درک حضور وی در جهان و در وجود خود، صادقانه دریافت کرده است. صوفیان به درون‌نگری (سیر انفسی) در کنار بیرون‌نگری (سیر آفاقی)، تفکر در کنار عمل، رشد معنوی در کنار شرع‌گرایی و تزکیه نفس در کنار تعامل اجتماعی گرایش دارند. صوفی از لطف، مهربانی و جمال خداوند بسیار بیشتر از قهر، خشم و اقتدار او که در فقه و کلام اهمیت دارند، سخن می‌گوید. تصوف نه تنها با افراد و نهادهای خاص، بلکه با ادبیاتی بسیار غنی و به ویژه با شعر، پیوند دارد.^۱

او معتقد است: «تصوف و عرفان اصیل برخلاف نظر برخی از صوفی‌نمایان، بر پایه شرع مطهر استوار است و طریقت واقعی شامل هر سه عامل شریعت، طریقت و حقیقت است.»^۲

ایشان که خود عارفی برجسته و متشرع است نقش مهمی در معرفی تصوف اسلامی در آمریکا و اروپا ایفا نموده و سالکان برجسته‌ای را از طبقه نخبه غربی

۱. نصر، سید حسین، معنویت اسلامی.

۲. عرفان ثقلین، مبانی نظری و عملی عرفان و طریقت صفویه، تالیف سید سلمان صفوی با مقدمه، پروفیسور سید حسین نصر، قم، انتشارات سلمان آزاده، ۱۳۹۶، ص ۲۸.

۲۸ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

یا مسلمان مهاجر به غرب با تحصیلات عالی دانشگاهی تربیت معنوی نموده است.

او ایران را دارای نقش اساسی در تبیین و ترویج حکمت و تصوف و عرفان اسلامی می‌داند؛ لذا این رویکرد جایگاه فرهنگی ایران را نزد جهانیان بسیار برجسته می‌نماید و در ایران‌شناسی بسیار پراهمیت است: «از بدو گرویدن ایرانیان به دین مبین اسلام، سرزمین ایران یکی از مهم‌ترین و شاید بتوان گفت مهم‌ترین کانون تصوف و عرفان اسلامی بوده است. بسیاری از برجسته‌ترین عرفای قرون اولیه تاریخ اسلام، ایرانی بودند؛ چه بزرگانی از خراسان مانند ابراهیم ادهم، بایزید بسطامی، خواجه عبدالله انصاری، ابوسعید و غزالی‌ها و چه ستارگان درخشان عرفان از مکتب بغداد مانند ابوالحسن نوری، جنید و حلاج. از قرن پنجم به بعد طرق صوفیه و عرفانی شکل یافت و مؤسسان بسیاری از آنها ایرانی بودند و یا به حوزه فرهنگ ایرانی تعلق داشتند، از عبدالقادر گیلانی و ابونجیب سهروردی و شیخ خلوتی تا معین‌الدین چشتی و نجم‌الدین کبری و بهاء‌الدین نقشبند. برخی از طرقی که این بزرگان تأسیس کردند مانند قادریه، کبرویه و نقشبندیه؛ هم در خود ایران و هم در سایر بلاد اسلامی گسترش یافت. ریشه برخی دیگر در قلمرو فرهنگی ایران بود ولی در خود ایران چندان گسترش نیافت مانند طریقت چشتیه؛ که بیشتر در شبه قاره هند اشاعه یافت و یا سهروردیه؛ که پیروانش بیشتر در عراق و شبه‌قاره بودند. گروه‌های دیگر این طرق از سرزمین ایران

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۲۹

برخاستند و بیشتر در همین سرزمین اشاعه یافتند و استمرار داشته و دارند؛ مانند ذهبیه و صفویه. برخی از طریقت‌های ایرانی بیشتر بین اهل تسنن رایج شد و برخی بین اهل تشیع و برخی هم بین هر دو. چنان که شاهد هستیم یکی از این طرق یعنی طریقت نعمت‌اللهیه، توسط عارفی عرب‌تبار یعنی شاه نعمت‌الله ولی که به ایران مهاجرت کرده بود تأسیس شد، اما به صورت یک طریقت کاملاً ایرانی و شیعی درآمد. طریقت صفویه از لحاظ تاریخ قرون اخیر ایران، از اهمیت خاصی برخوردار است. از آنجا که این طریقت نه تنها تاریخ سیاسی - اجتماعی ایران را به کلی متحول کرد و برای نخستین بار پس از انقراض ساسانیان، به ایران وحدت سیاسی بخشید؛ بلکه از آغاز یک طریقت شیعی بود و سهم اساسی در مبدل ساختن ایران به یک مملکت شیعه دوازده امامی داشت. در تمام تاریخ اسلام هیچ مورد دیگری دیده نمی‌شود که در آن یک طریقت عرفانی چنین نفوذ سیاسی و مستمری در سرزمینی چنان پهناور مانند ایران داشته باشد. طریقت صفویه مستقیماً توسط خاندان صفوی، سلسله صفویه را به‌وجود آورد، ایران را متحد ساخت و مذهب جعفری را مذهب رسمی یکی از بزرگ‌ترین بلاد اسلامی گردانید. اگرچه طریقت صفویه از صحنه سیاست ایران بیرون رانده شد، اما میراث معنوی آن به حیات خود ادامه داد و به همین جهت این میراث هنوز از

۳۰ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

اهمیت فراوانی برخوردار است.^۱

به مناسبت هفتصدمین سالگرد رحلت حضرت شیخ صفی‌الدین اردبیلی، عارف فرهنگ و تمدن‌ساز بزرگ جهان اسلام و ایران، ۲۶ آبان ۱۳۹۲ سمیناری در امپریال کالج دانشگاه لندن به دعوت آکادمی مطالعات ایرانی لندن با همکاری انجمن دانشجویان مسلمان برگزار شد. در این همایش پروفیسور سید حسین نصر با عنوان «تعالیم معنوی اسلام و نیازهای انسان امروز» سخنرانی کرد. وی در این نشست گفت: «شیخ صفی‌الدین اردبیلی مؤسس استقلال ایران پس از نهصد سال سلطه خلافت عربی، ترک‌ها (سلجوقیان و خوارزمشاهیان) و مغول‌ها است. شیخ صفی‌الدین اردبیلی مهمترین عارف فرهنگ و تمدن‌ساز جهان اسلام است که تعالیم برجسته او هنوز در حال سازندگی و توسعه فرهنگ و تمدن اسلامی است. ایشان مؤسس طریقت صفویه است که نقش مهمی در حیات فرهنگی ایران داشته است و هنوز دستگیر و الهام‌بخش جویندگان راه حق است. نویسنده کتاب اسلام و دنیای متجدد افزود: این عارف بزرگ عالم تشیع و ایران بزرگ پیش‌قراول تقریب مذاهب اسلامی است. وی با توجه به تعالیم شیخ صفی‌الدین اردبیلی که مبتنی بر قرآن و سنت اهل بیت است گفت: معنویت اسلامی زیربنای اخلاق، معرفت و هنر اسلامی است و جوهره ادبیات ایران،

۱. عرفان ثقلین، مبانی نظری و عملی عرفان و طریقت صفویه، تألیف سید سلمان صفوی با مقدمه، پروفیسور سید حسین نصر، قم، انتشارات سلمان آزاده، ۱۳۹۶، ص ۲۵.

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۳۱

معنویت و عرفان اسلامی است. او توجه به محیط زیست را بدون توجه به تفکر معنوی اسلامی تهی دانست و اظهار داشت: در تفکر اسلامی طبیعت دارای جان و روح است و مخلوق خدا است لذا مقدس است و باید حرمت طبیعت حفظ شود. دکتر نصر عضو برجسته هیئت تحریریه مجله ترانسنت فیلسوفی گفت: «ولی الله» زنده امروز جهان، حضرت حجت بن الحسن عسگری (عج) است که نور وجودش برکت بخش جهان است. وی خود را شیعه دوازده امامی از ایران و حامل فرهنگ حیات بخش اهل بیت (علیهم السلام) معرفی کرد. نویسنده کتاب «قلب اسلام»، افراطی‌گری در جهان اسلام نظیر اعمال زشت داعش و همکارانش در سوریه و عراق را محصول دلار و جهل معرفی کرد.^۱

حکیم نصر ادبیات عرفانی ایرانی را در جهان بی‌همتا می‌داند: «ایران طی قرون متمادی بزرگان بسیاری در زمینه حکمت و عرفان پرورنده است. در حکمت؛ ابن‌سینا و سهروردی تا میرداماد، ملاصدرا، حاج‌ملاهادی سبزواری، آقاعلی مدرس، میرزاهدی آشتیانی و علامه طباطبایی و در تصوف بایزید تا شیخ صفی‌الدین اردبیلی، شیخ بهاء‌الدین عاملی، آقا محمدرضا قمشه‌ای و بسیاری بزرگان دیگر. در این سرزمین غنی‌ترین و متنوع‌ترین ادبیات عرفانی به‌وجود آمده است. در جهان هیچ ادبیاتی غنای ادبیات عرفانی فارسی را ندارد که شامل

1. Transcendent Philosophy Journal, Volume 15. December 2014, Islamic Spirituality and the Needs of Humanity Today, pp: 67-92.

۳۲ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

شاهکارهای ادبی عرفانی متعدد مانند اشعار سنایی، عطار، مولانا، حافظ، شبستری، جامی و بزرگان متعدد دیگری در این زمینه باشد.^۱ او در کتاب «گلشن حقیقت» طی نه صفحه جایگاه ممتاز ایران را در تصوف و عرفان نظری تبیین نموده است.^۲ ایشان شخصیت‌های بارز سنت عرفان نظری در دوره معاصر را امام خمینی، علامه طباطبایی، آیت‌الله عصار، استاد سید جلال‌الدین آشتیانی، آیت‌الله حسن‌زاده آملی و آیت‌الله جوادی آملی برشمرده‌اند.^۳ البته همه نامبرندگان خود عامل به تعالیم عرفان عملی هم بودند.

نیایش و ذکر یکی از ارکان اصلی عرفان ناب محمدی است. دستور ذکر در قرآن است و از تعالیم اصلی معصومین علیهم السلام. قال الله تعالی: {وَاذْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ}؛ «ذکر، اشتغال به الله است، نه به غیر.»^۴ ذکر؛ ملاحظه وحدت از طریق تکرار کلمه مقدس است. حقیقت ذکر؛ بیرون آمدن است از آنچه غیرخداست، تا آنچه غیر اوست فراموش گردد. ذکر آن است که اسم «الله» را متذکر شوند.^۵

۱. عرفان ثقلین، مبانی نظری و عملی عرفان و طریقت صفویه، تألیف سید سلمان صفوی با مقدمه،

پروفیسور سید حسین نصر، قم، انتشارات سلمان آزاده، ۱۳۹۶، ص ۲۹.

۲. نصر، گلشن حقیقت، ص ۴۱۷-۴۲۵.

۳. نصر، گلشن حقیقت، ص ۴۲۳-۴۲۵.

۴. سوره کهف: آیه ۲۴؛ بنگرید به تفسیر عرفانی آیه مذکور در: طارمی، صفی‌الدین محمد، انیس‌العارفین، صص ۳۰۱-۳۰۲.

۵. ابن‌بزاز، صفوة‌الصفاء، ص ۴۴.

۶. ابن‌عربی، محی‌الدین، فتوحات مکیه، باب ۱۴۲.

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۳۳

«الله»؛ دارای وجود تام، کامل و مقدس است و اکوان و موجودات او جلّ جلاله را مقید نمی‌سازند. هنگام ذکر، احضار این اسم در نفس ذاکر فوایدی را برای ذاکر پدید می‌آورد که در ذکرهای مقید نیست. ذکر «لااله الاالله» ترکیبی از نفی و اثبات است. یعنی ظلمت صفات نفس زایل گشته، زمینِ نفس به ظهور نور خدا روشن می‌گردد.

در فضیلت ذکر، آیات و احادیث بسیاری وارد شده است. خداوند سبحان به جز ذکر، هیچ چیز دیگری را به کثرت توصیف نکرده و به بسیاری عمل به آن امر نکرده است. مانند {یا ایها الذین آمنوا اذکرواالله ذکراً کثیراً}¹: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید ذکر حق را به دل و زبان بسیار یاد کنید.» {فادکرونی اذکرمکم}²: «پس مرا یاد کنید تا شما را یاد کنم.» {وادکر ربکم کثیراً}³: «و پیوسته به یاد خدا باش.»

احمد بن فهد در «عُدَّةُ الدَّاعِي» روایت می‌کند رسول خدا (ص) فرمودند: «أنا جلیسٌ مَنْ ذَكَرْتَنِي»: «من هم‌نشین کسی هستم که مرا یاد کند.» این روایت را محمد بن یعقوب کلینی در «اصول کافی» از ابو حمزه ثمالی از امام محمد باقر (ع)

۱. سوره احزاب: آیه ۴۱.

۲. سوره بقره: آیه ۱۵۲.

۳. سوره آل عمران: آیه ۴۱.

۳۴ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

روایت کرده است.^۱ از شیخ صفی‌الدین اردبیلی در آیت ﴿فَاسْئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾^۲: «از اهل ذکر اگر نمی‌دانید سؤال کنید.» سؤال کردند: اهل ذکر کدام‌اند؟ شیخ فرمود: «اهل ذکر اهل «لاله‌الاله» اند؛ اما نه به گفتن آن. لیکن اهل معرفت به «لاله‌الاله» یعنی کسانی که به «لاله‌الاله» عارف باشند. زیرا گویندگان «لاله‌الاله» یک طایفه‌اند و عارفان و اهل معرفت به «لاله‌الاله»؛ طایفه‌ای دیگر. کسانی از اهل «لاله‌الاله» که به این صفت موصوف‌اند؛ دستشان به خزانه الهی رسیده است. چون ایشان اهل‌اند؛ از هر چه از ایشان سؤال کنند اگر ندانند؛ از حق معلوم کنند و جواب گویند.»

مخزن گنج رموز قدس چون دست آورد
ترجمان دفتر اسرار هر معنا شود^۳

ذکر باید از طریق استاد الهی به ذاکر القاء شود و گرنه چندان مفید واقع نمی‌گردد. این قاعده مورد اتفاق عموم طریق عرفانی است. شیخ صفی‌الدین اردبیلی فرمود: «ذکر؛ قطع و رفع حجاب نمی‌کند، مگر به تلقین صاحب‌دل.»^۴

عارف متاله نصر می‌فرماید که: «و اما نیایش قلبی؛ این نیایش در تصوف با ذکر،

۱. کلینی، الکافی، ج ۴، ص ۳۶۱، ح ۴، باب من ذکا الله...؛ حلی، ابن فهد، عُنْدَ الدَّاعِي، ص ۲۵۱، الباب

الخامس؛ امام خمینی، شرح چهل حدیث، ص ۲۹۵.

۲. سوره نحل: آیه ۴۳.

۳. ابن‌بزاز، صفوة‌الصفاء، صص ۴۴۱ - ۴۴۲.

۴. ابن‌بزاز، صفوة‌الصفاء، ص ۵۹۴.

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۳۵

یا خواندن اسماء الهی مرتبط است. آغاز این شکل اصیل نیایش ذکر است ابتداء با زبان، سپس با ذهن و با قوه خیال ما و در نهایت با ذکر در قلب و با قلب که بارقه الهی همیشه در آن جای دارد. از آنجا که بدن امتداد و انعکاس قلب است، این نیایش می‌تواند با نیایش از طریق بدن نیز، ولی البته بدنی که روح حضور فعالانه‌ای در آن دارد، مرتبط باشد. برخی اساتید طریقه هیسیکاسم، عارف را شخصی دانسته‌اند که روح وی کاملاً در بدنش جای دارد و در عین حال عارفی چون مولوی گفته است باید به ذکر ادامه داد تا آنجا که انگشت پای مان «الله الله» سر دهد. در این برترین شکل نیایش، اتحاد کامل بدن، نفس و روح در یک آگاهی که از مرتبه فردی فراتر می‌رود، محقق می‌گردد.

ذکر در تحلیل نهایی فعل خود خدا در درون ما است. در حقیقت فقط خدا می‌تواند نام حضرتش را بر زبان بیاورد و در ذکر، ما صرفاً تبدیل می‌شویم به ابزاری که خداوند از طریق آن نام مقدس خویش را به زبان می‌آورد. در ذکر، دعای مسیح که «[از تو می‌خواهم] اراده‌ات محقق شود»، به اساسی‌ترین وجه به هدف اجابت می‌رسد، زیرا ذاکر برای آنکه با تمرکز ذکر بگوید، باید همه اراده و عقلش را تسلیم خدا کند و کل جودش را در دست خدا قرار دهد. در این جریان، ذکر اسم که جایگاه آن قلب است نه فقط نفس برتر، نفس فروتر، خیال و عقل آدمی بلکه بدن را نیز متحول می‌سازد. در یوگه، برخی مکاتب آئین بودا و بسیاری از آداب معنوی دیگر نیز چنین استفاده‌هایی از بدن می‌شود. این نوع

۳۶ اهمیت تعلیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

نیایش اصیل یا نیایش قلب، همانطور که بدن، نفس و روح را متحد می‌سازد، پیوندی نیز میان عمل، عشق و علم برقرار می‌دارد. کسانی که طریق عمل و اعمال صالح را در پیش می‌گیرند، می‌خواهند^۱ زندگی شایسته‌ای داشته باشند و پس از مرگ وارد در بهشت شوند. آنان که گام در طریق عشق و علم می‌نهند، خدا را در همین اینجا و اکنون می‌جویند و در همین لحظه کنونی بهشت برین را هدف خویش می‌سازند و این بهشت همان گلشن حقیقت است که قرآن آن را رضوان می‌خواند و صاحب گلشن را در آن می‌توان یافت؛ بهشتی است که نقداً و فی الحال نیز در مرکز وجود ما است. در نیایش عادی، مردان و زنان، با خداوند در قالب نوعی رابطه من - تو^۱، سخن می‌گویند. در آن نیایش که با عشق در هم تنیده است، «من» و «تو» در هم می‌آمیزند. در نیایش عرفانی، عقل درون یا روح قادر است از حدّ ثنویت من - تو، یکسره درگذرد؛ عقل درون یا روح خود بارقه‌ای الهی است که سخن مایستر اکهارت ناظر به آن است؛ آنجا که می‌گوید در نفس چیزی نآفریده و نآفریدنی وجود دارد و آن چیز عقل [یا عقلِ عقل] است (aliquid est in anima quod increatus et hoc est intellectus.) این قوه قادر است در حقّ اعلا غرقه شود و در بحر الوهیت شنا کند تا آن را بشناسد. افلوطین نیز آنجا که از پرواز یگانه به سوی یگانه مطلق [یا متوحّد به

۱. نصر، گلشن حقیقت، ص ۲۳۸.

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۳۷

سوی احد] سخن می‌گوید، اشاره به همین حقایق دارد.^۱ در ذکر همه اجزای وجود ما متحد می‌گردند و نیایش در شکل اصیل آن وسیله‌ای تمام عیار برای متحد ساختن بدن، نفس و روح می‌شود و راه‌های عمل، عشق و علم را در وجود ما متحد می‌سازد.^۲

فلسفه هنر قدسی

فلسفه هنر از مباحث مهم جدید فلسفه است که کمتر بطور مستقیم فیلسوفان اسلامی راجع بدان سخن گفته‌اند اما پروفیسور نصر چندین اثر شایسته در معرفی هنر اسلامی و هنر قدسی خلق نموده است که منبع اساسی دانشجویان مطالعات هنر اسلامی و قدسی است. مانند کتاب هنر و معنویت اسلامی،^۳ که به فارسی هم منتشر شده است. او در زمینه فلسفه هنر اسلامی با تکیه بر آیات قرآنی، احادیث و آرای حکما و عرفای سلف مانند فارابی، غزالی، ابن سینا، سهروردی، بقلی شیرازی، مولوی، ملاصدرا مبانی فلسفی و عرفانی هنر اسلامی بخصوص در زمینه خوشنویسی، معماری و موسیقی را تبیین نموده است.

حکیم نصر معتقد است: هنر سنتی که در دل آن هنر مقدس جای دارد، هنری

۱. برای توضیح بیشتر در اینباره، ر.ک.: «پیشگفتار مترجم»، صص ۵۸ به بعد.

۲ نصر، گلشن حقیقت، ص ۲۳۹.

3. Islamic Art and Spirituality (1986).

۳۸ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

است که در آن هنرمند با استفاده از فنون سنتی به ابزاری برای بیان برخی نمادها و ایده‌هایی که فرافردی‌اند، تبدیل می‌شود. سرچشمه صورت‌ها، نمادها، قالب‌ها و رنگ‌ها در هر نوع هنر سنتی، عالم مابعدالطبیعی و معنوی است که به هنرمند نیز تعالی می‌بخشد و این ریشه تفاوت بزرگ میان هنر سنتی و هنر مدرن است.^۱ چنین هنری از معرفت قدسی جدایی‌ناپذیر است زیرا اساس آن، شناختی از طبیعت است که دارای ماهیت باطنی و قدسی است و ابزاری است برای انتقال معرفتی که ویژگی قدسی دارد.^۲ به علاوه در آن جایی برای نظریه هنر برای هنر وجود ندارد زیرا مبتنی بر نظریه هنر برای انسان است که با توجه به اینکه در متن سنت، انسان خلیفه خداوند است و موجود اصلی این مرتبه از حقیقت است، نهایتاً به معنای هنر برای خداست.^۳ در هنر سنتی ترکیبی از زیبایی و فایده وجود دارد که هر شیء هنر سنتی را هم زیبا و هم سودمند می‌کند. زیبایی مد نظر هنر سنتی دور از تجمل‌گرایی یا یک حالت ذهنی است. این زیبایی از حقیقت جدایی‌ناپذیر است و از آنجایی که زیبایی، شکوه حقیقت است، بیان حقیقت همیشه همراه با زیبایی است.^۴ انسان خود یک صورت عالی هنری است که به صورت الهی خلق شده و در تقلید از خلاقیت خالقش، تصدیق‌کننده طبیعت

۱. نصر، در جست و جوی امر قدسی، ص ۳۳۵.

۲. نصر، معرفت و امر قدسی، ص ۲۰۹.

۳. نصر، معرفت و امر قدسی، ص ۲۱۰.

۴. نصر، معرفت و امر قدسی، ص ۲۲۹-۲۲۴.

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۳۹

خداگونه خویش است.^۱ در اندیشه نصر، از آنجا که هنر سنتی از طریق معرفت قدسی پا به عرصه وجود گذاشته، ابزاری برای اشاعه آن نیز محسوب می‌شود. این هنر وسیله شهود عقلانی و پیام شهودی است که هم هنرمند و هم روح و روان جمعی جهانی را که به آن تعلق دارد، متعالی می‌سازد.^۲

هنر اسلامی

حکیم نصر هنر اسلامی را هنری می‌داند که از طریق ضرب آهنگ‌های بی‌پایان نرم، فضا یا صوت، محدودیت‌های صورت ظاهری موارد را از بین می‌برد و بدین وسیله روح را برای پذیرش احد، پرورش می‌دهد. این هنر از حقیقت باطنی اسلام سرچشمه می‌گیرد و بخش جدایی‌ناپذیر وحی اسلامی است که در زیباسازی زندگی معمول انسان‌ها نقشی اساسی داشته و به علاوه یادآور حضور خداوند و زیبایی اوست.^۳ پروفیسور سیدحسین نصر در خصوص عدم حضور شمایل در مساجد می‌گوید: «عدم وجود تصاویر در مساجد در مرتبه اول یک هدف منفی دارد و آن از میان برداشتن هر گونه حضوری است که ممکن است در مقابل حضور نامرئی خداوند جلوه کند و باعث اشتباه و خطا شود؛ به خاطر

۱. نصر، معرفت و امر قدسی، ص ۲۱۳-۲۱۰.

۲. نصر، معرفت و امر قدسی، ص ۲۱۴.

۳. نصر، زیباشناسی اسلامی، ص ۴۷.

۴۰ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

نقصی که در هر تمثیل و رمزی وجود دارد. در مرتبه ثانی عدم وجود تصویر؛ یک هدف و غایت مثبت دارد و آن تأکید بر جنبه تنزیه ذات باری تعالی است. بدین معنی که ذات مقدس او را نمی‌توان با هیچ چیز سنجید.^۱ «حتی فضای خالی نیز در هنر اسلامی کارکردی معنوی می‌یابد. توجه به فضای خالی در کنار خوش‌نویسی و نقش‌های اسلیمی و هندسی، نوعی آگاهی نسبت به ارتباط میان فضای خالی و حضور الهی در هنر اسلامی ایجاد می‌کند که با نگرش معنوی به فقر؛ انسان نسبت به خدا ارتباطی نزدیک دارد. گذشته از این در نظر مسلمانانی که خداوند را متعالی و غیرمادی می‌دانند، حضور خداوند را در این جهان تنها به مدد فضای خالی می‌توان حس کرد، بنابراین به کارگیری فضای خالی در هنر اسلامی در کنار سمبولیسم هندسی و دیگر اشکال تمثیل‌پردازی انتزاعی، به یگانه ابزار نشان دادن وحی از طریق هنر بدل گردید.»^۲

موسیقی و اسلام

موسیقی اصیل یکی از مؤلفه‌های اصلی فرهنگ و تمدن جهان و ادیان الهی است. حکما و عارفان مسلمان راجع به نشانه‌ها، شرایط، مشخصات و اهمیت و کارکرد موسیقی اصیل کتب متعددی نوشته‌اند مانند کتاب موسیقی فارابی و رساله القدس

۱. نصر، سید حسین، هنر و معنویت اسلامی، ترجمه رحیم قاسمیان، نشر حکمت، تهران، ۱۳۸۹.

۲. نصر، سید حسین. هنر و معنویت اسلامی. صص ۱۸۲-۱۸۳.

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۴۱

روزبهان بقلی. استاد نصر در باب موسیقی نوشته‌اند: «هماهنگی، ثمره تجلی واحد در کثیر است و از آنجا که کثیر آفریده واحد است، بنابراین هماهنگی بر آفرینش حاکم است. جهان و عملکرد آن بر نوعی هماهنگی بنا شده است که مبدأش ورای جهان است. ما انسان‌ها را چشم داده‌اند تا این هماهنگی را ببینیم، گوش داده‌اند تا آن را بشنویم، البته این همه مشروط است به آنکه از ناپیایی و ناشنوایی معمول که اینک طبیعت ثانوی ما موجودات هبوط یافته، شده است، بهبودی حاصل کنیم. از جلوه‌های معجزه‌آسای این هماهنگی، موسیقی است که ملودی‌ها، ریتم‌ها، هماهنگی اصوات آن به معنای موسیقایی فنی، قادر است هماهنگی کیهانی را منعکس سازد و ما را به مبدأ هستی باز برد، مشروط به آنکه موسیقی به سرشت سنتی‌اش وفادار بماند و هیاهو [یا تنافر اصوات] را به غلط به جای موسیقی نگیرند. البته، همه آنچه امروزه موسیقی‌اش می‌نامند، لزوماً تحت مقوله موسیقی سنتی به خصوص موسیقی مقدس که منظور نظر ما است، قرار نمی‌گیرد. گفتن ندارد که موسیقی مقدس، جهان شمول است و اهمیت آن در شعائر مقدس و آداب معنوی تقریباً همه ادیان، از سرودخوانی وداها گرفته تا آوازهای مقدس بومیان آمریکا و البته اعم از سنت بزرگ موسیقی مقدس مسیحی که به سرودهای گریگوریایی^۱ بازمی‌گردد، از همین جا است. از همان آغاز، تصوف به این نیروی

۱. Gregorian chants. منسوب به قدیس گریگوری اول یا گریگوری کبیر (حوالی ۴۵۰-۶۰۴)، که از سال ۵۹۰ به بعد منصب پاپی را در اختیار داشت و آواز گروهی کلیسایی (بدون ساز) (Plain

۴۲ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

موسیقی مقدس، نیک واقف بود.^۱

سنت‌های موسیقایی در جهان اسلام را باطنی و آنها را به ابزارهایی برای پرواز نفس به سوی خدا تبدیل کرد. به یاد دارم که چند دهه پیش ویولن‌نواز بزرگ اروپایی، یهودی منوئین^۲ پس از مدت زمانی اقامت در هند و مطالعه و استماع موسیقی کلاسیک هندی از تهران دیدار کرد. تا آن موقع از موسیقی کلاسیک ایرانی که عمیقاً از معنویت تصوف سرشار است، تجربه‌ای نداشت. تنی چند از دوستان به اتفاق این بنده، یک کنسرت خصوصی از این موسیقی برایش ترتیب دادیم و فقط چند تن در آن حضور داشتند به طوری که می‌توانست این موسیقی را در یک فضای خصوصی استماع کند. او که به دقت به این موسیقی گوش فرا داده بود، عمیقاً تحت تأثیر آن قرار گرفت و وقتی ارزیابی‌اش را از چیزی که شنیده بود جويا شدیم، گفت: «این موسیقی نردبان روح برای رسیدن به خدا است.» او که موسیقیدانی بزرگ و برخوردار از درک معنوی بود، بی‌درنگ در این موسیقی چیزی را دریافت که صوفیه در جای جای جهان اسلام همه انواع موسیقی مقدس را دارای چنین تأثیری می‌دانند و در حقیقت همه آنها عمدتاً

(song/ Plain chant) را در مسیحیت معمول ساخت و به همین دلیل این نوع موسیقی به نام وی معروف است، گو اینکه درباره ارتباط دقیق این نوع موسیقی با قدیس گرگوری کبیر بحث و نظرهایی وجود دارد.

۱. نصر، گلشن حقیقت، ص ۳۰۵.

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۴۳

خود صوفیه در طی قرون و اعصار خلق و اجرا کرده‌اند. کسی از مرشدان طریقت در جایی گفته است تأثیر شنیدن یک ساعت سماع بر نفس، چنانچه نفس آماده نیوشیدن پیامش باشد، برابر هزار روز عمل معنوی [یا سلوک] است. مولوی که از دلدادگان بزرگ موسیقی بود و زیبایی‌اش را به نیکی درک می‌کرد، موسیقی را ابزار بیان ژرف‌ترین حقایق معنوی می‌دانست و با شنیدن فقط چند ضرب یا آهنگ موسیقی، حال روحانی رفیعی به وی دست می‌داد. تصوف نیروی اصلی در آفرینش چندین سنت موسیقایی بزرگ در جهان اسلام بود؛ از چیزی که به عربی آن را موسیقی الاندلس^۱ (موسیقی اندلسی [یا مراکشی]) می‌گویند، گرفته تا موسیقی سوندنسی^۲ در جاوه (اندونزی). در هند و پاکستان، صوفیان و حتی غیرصوفیانی هم که گرایش معنوی دارند، به قوالی و خیال‌سرایی، و همچنین به راگ که از موسیقی هندی مأخوذ است و رنگ و بوی اسلامی به خود گرفته است، گوش فرا می‌دهند. در ایران و افغانستان به غزل‌های حافظ و دیگر شاعران صوفی که با مقام‌های کلاسیک همراه‌اند و همچنین به مثنوی‌خوانی گوش می‌دهند؛ مثنوی‌خوانی به معنای نواختن مثنوی جلال‌الدین مولوی است که بر روی ژانر مخصوصی از موسیقی اجراء می‌شود. در بخش شرقی جهان عرب مقام‌های (موسیقی) کلاسیک همچنان حال و هوای تصوف را منتقل می‌سازند،

۱. نصر، گلشن حقیقت، ص ۳۰۶.

حال آنکه اشعار بسیاری، از جمله اشعاری در مدح پیامبر(ص) خوانده می‌شود (این و به طور کلی نواختن آوازهای صوفیانه را نشید نامیده‌اند) و بعضاً با آلات موسیقی هم همراه است. در بخش غربی جهان عرب، علاوه بر موسیقی اندلسی، آوازخوانی مخصوص صوفیان هم وجود دارد که در بسیاری از مراکز تصوف به آن برمی‌خوریم. در ترکیه سنت موسیقی کلاسیک ارتباط تنگاتنگی با طریقت مولویه مولوی دارد و بسیاری از طریقه‌ها نیز نشست‌های منظمی دارند که در آنها الهی‌ها، به معنای آوازهای صوفیانه خوانده می‌شود؛ این الهی‌ها را که عبارت از اشعار صوفیانه مشایخی چون یونس امره است، همراه با آلات موسیقی می‌خوانند. و همینطور است در مورد جنوب صحرای آفریقا، دنیای مالایی زبان، در میان کردها، بلوچ‌ها، بربرها و سایر گروه‌های نژادی محلی و حتی در میان مسلمانان چینی، به خصوص مسلمانان زینجیانگ^۱، که یک سنت موسیقایی غنی را حفظ کرده‌اند. هر یک از این سنت‌های موسیقایی زبانی متمایز دارد، کما اینکه در مورد اشعار صوفیانه در زبان‌های اسلامی مختلف نیز اینگونه است، ولی همه آنها درباره^۲ جدایی ما از معشوق مان سخن می‌گویند و چونان جریان‌های بادی هستند که به یاری بال‌های نفس برای پرواز و بازگشت به منزلگاه معشوق می‌آیند. مرده ریگ موسیقایی که تصوف برای ما تدارک دیده است، در دوران

1. Xinjiang

۲. نصر، گلشن حقیقت، ص ۳۰۷.

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۴۵

معاصر اهمیت بسیار دارد. این میراث، علاوه بر ارزش معنوی و حتی درمانی‌اش برای مسلمانان، از جمله دست‌یافتنی‌ترین وسائط برای غربیان است که به کمک آن می‌توانند به حقایق تصوف و خود اسلام نزدیک شوند. با افول تقدس در بخش عمده موسیقی غربی پس از باخ^۱ و به خصوص در دوران معاصر، بسیاری از دوستداران موسیقی در جهان غرب، در چند دهه اخیر به سنت‌های موسیقی غیرغربی روی آورده‌اند. جالب است که بدانیم موسیقی صوفیانه می‌تواند در این فضا نقشی اساسی ایفا کند. و این امر مخصوصاً در خورد اهمیت است به این دلیل که امروزه در بسیاری از محافل در غرب و به خصوص در اروپا، تنفیری نسبت به موضوعات اسلامی دیده می‌شود و [در عین حال] دقیقاً، در همین اروپا، در کشورهای چون فرانسه و اسپانیا شیفتگی بسیاری نسبت به سنت‌های مختلف موسیقی صوفیانه وجود دارد. جشنواره موسیقی مقدس فاس، که سالانه در شهر فاس مراسم برگزار می‌شود، فقط نوازندگان اروپایی را جذب نمی‌کند، بلکه بسیاری از شنوندگان اروپایی نیز جذب آن می‌شوند. به علاوه هر گاه یک کنسرت مناسب به زبان عربی، فارسی، ترکی و سایر انواع موسیقی ملل اسلامی، در اروپا برگزار شود، بلیط‌های آن از مدت‌ها قبل پیش‌فروش شده‌اند. تصوف البته نقش و نشان خود را بر بسیاری هنرهای دیگر مانند خوشنویسی و معماری نیز نهاده است، ولی میراث آن در زمینه موسیقی، البته برای جهان به طور وسیع،

۱. J. S. Bach (۱۷۵۰-۱۶۸۵) آهنگ‌ساز آلمانی.

۴۶ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

از اهمیت خاصی برخوردار است. این سنت‌های موسیقی، بر بال^۱ آهنگ‌ها، ضرب‌ها و هماهنگی‌ها، در ورای مفاهیم کلامی و احکام فقهی دین، سهم بسزایی در حذف شکاف میان غرب و جهان اسلام دارند، آن هم در دورانی که ایجاد پیوند میان آنها، بسیار ضروری است. ولی بیش از همه، موسیقی مقدس صوفیه قادر است نفس را متوجه نیازش به سفر به سوی گلشن حقیقت سازد و در طول سفر نیز یاری‌اش کند.^۲

حکیم نصر با استشهاد به تلاوت سنتی قرآن که معتقد است ترکیبی از نظم مسجع و آرکاییک و موسیقی است، مرثیه‌ها، اذان و موسیقی‌ای که با تصوف پیوند دارد، به جایگاه شامخ موسیقی در اسلام اشاره می‌کند.^۳ و بر این باور است که تمدن اسلامی به واسطه دین اسلام، سنت‌های موسیقایی عظیمی را حفظ کرده و توسعه داده است و هم چنین اسلام با اعتدال و هوشیاری مانع از آن شده که موسیقی به امری صرفاً این جهانی یا پست یا ظاهری بدل شود.^۴ «نشانه‌های موسیقی در تمدن اسلامی، حالتی عمیق از صدای دوست تلقی می‌شده؛ این حقیقتی است که با وسیله‌ای بی‌جان، معجزه عمیق وجود را سامان می‌دهد و با کنار هم گذاشتن

۱. نصر، گلشن حقیقت، ص ۳۰۸.

۲. نصر، گلشن حقیقت، ص ۳۰۹.

۳. نصر، اسلام و موسیقی، ص ۹۵.

۴. نصر، اسلام و موسیقی، ص ۸-۹۷.

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۴۷

نت‌ها و صداها، درک عمیقی از احساس و تلطیف روح به دست می‌آید.^۱ او با معرفی سماع صوفیه و ترجمه رساله القدس روزبهان بقلی به انگلیسی پیوند معنوی موسیقی الهی و فرهنگ اسلامی را به غربیان نشان داد.

معرفت

معرفت، سنت و حکمت خالده سه ضلع اصلی حکمت معلم چهارم است. موضوع معرفت، حضرت حق جل و جلال و عوارض ذاتی آن است مانند وحدانیت و رحمانیت و تجلی اسمایی خدا که جهان کثرات یا نمودها را نمایان ساخته است. و رسولان الهی را با تنزیل وحی برای هدایت و نجات و رستگاری انسان فرستاده است.

لذا معرفت با وجود یگانه قدسی، حق متعالی، حقیقت الحقایق، حقایق ازلی و ابدی، سنت ازلی، حکمت خالده، جهان‌شناسی، معنویت، تزکیه نفس، عقل شهودی، تأویل، خودشناسی متعالی، احکام الهی، علم الهی، مبدأ و معادشناسی، الاهیات وجودی، عرفان، حکمت مقدس، اشراق‌گرایی، سلوک عرفانی، عقل کل، نور، حیات الهی، واجب‌الوجود، وجودشناسی، وحدت وجود، رسولان الهی، حکما و عرفای الهی، قلب، حق، الدین، وحدت متعالی ادیان در ترابط

۱. نصر، سید حسین، موسیقی و دنیای مذاهب، هاروارد، ۱۹۹۴.

معناشناختی است.

فهم این مفاهیم کلیدی در گرو فهم سیستمی و متعامل شبکه مفاهیم کلیدی مذکور است که با همدیگر تفکر سنت‌گرایی متعالی و قدسی را که در بطن آن حکمت خالده است می‌سازند. رویکرد جامع و بکارگیری روش حلقه هرمنوتیکی (هرمنیوتیک سیرکل) راه فهم درست این نظام حکمی است. راه وصول به معرفت حقیقی از طریق عقل شهودی و قلب سلیم است. وحی، سنت، عقل و قلب سلیم منابع اصلی معرفت هستند و عقل شهودی و قلب منور ابزار شناخت هستند، که خود در سیر معرفت تعالی می‌یابند بر اساس تعامل سازنده علم و عمل. «من علم عمل و من عمل علم.»

جوان مسلمان و تجدد

در دویست سال گذشته مناقشه و معارضه اسلام و تجدد به عنوان جدی‌ترین مبحث محافل کلام جدید نواندیشی دینی و روشنفکری دینی مطرح است. در این راستا دو دیدگاه اصلی مطرح بوده است: یکی غربی شدن بدون قید و شرط و دیگری تفصیل قائل شدن بین وجه مادی و مکانیکی تجدد با وجه فرهنگی و معنوی آن. بدین معنا که اخذ ابزارها و ساختارهای معیشتی تمدن غرب را مفید و لازم و صیغه اعتقادی و اخلاقی آن را مردود می‌شمارند.

در سال‌های اخیر، آثار زیادی در این موضوع تألیف شده است که از آن جمله‌اند:

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۴۹

الإسلام و مستقبل الحضارة از دکتر صبحی الصالح، ماشین در اسارت ماشینیم و بازگشت به خویشتن علی شریعتی، ما و مُدرنیت از داریوش آشوری، نزاع سنّت و تجلّد از رسول جعفریان، خُمود و جمود از محمّد اسفندیاری، سنّت و مدرنیسم از صادق زیباکلام و «جوان مسلمان و دنیای متجدّد»، «اسلام و تنگناهای انسان متجدّد» از حکیم الهی سید حسین نصر که به تبیین آن بر اساس کتاب «جوان مسلمان و دنیای متجدّد» می‌پردازیم.

الف) پیام اسلام

در بسیاری از بخش‌های جهان اسلام بخصوص آن کشورهایی که آموزش و پرورش متجدّدانه در آنها سیطره بیشتری دارد، نسل جوان هیچ شناختی نسبت به جوانب فکری و معنوی اسلام ندارد و در برابر حمله تجددگرایی، کاملاً بی‌دفاع است. به همین دلیل است که بسیاری در اولین برخورد با علم غربی، تعادل معنوی خویش را از کف می‌دهند. لذا ارائه حقایق اسلام، البته به زبان قابل فهم برای پرورش‌یافتگان نظام آموزشی متجدّد، سخت مورد نیاز است. حکیم نصر در چهار کتاب «آرمان‌ها و واقعیت‌های اسلام»، «قلب اسلام»، «جوان مسلمان و دنیای متجدّد»، «اسلام و تنگناهای انسان متجدّد» جهان‌بینی اسلامی را معرفی و تبیین نموده است.

او در بخش اول کتاب «جوان مسلمان و دنیای متجدّد»، تحت عنوان «پیام اسلام»،

۵۰ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر
رئوس تعالیم اسلامی را به اختصار معرفی کرده است.

۱. اسلام، قرآن و حدیث

اساس دین بر تسلیم در برابر خداوند است. اسلام به فضل همین تسلیم، به صلح و سلام نیز دست می‌یابد. قرآن به عنوان متن مقدس و دست نخورده مسلمانان، منبع همه معارف و حکمت‌ها، با حیرت‌انگیزترین شیوه، از چهره وحدانیت، جلال و جمال الهی، اخلاق و معنویت پرده برمی‌دارد. حدیث نیز دومین اصل اساسی اسلام و نخستین مفسر قرآن است.

۲. خدا، انسان و جهان

آموزه‌های اسلامی، بیشتر بر وحدانیت خداوند تأکید دارند و قدرت و مشیت و آسما و صفات ذات او را می‌ستایند و در عین حال، او را به انسان، نزدیک می‌دانند.

انسان در نگرش اسلامی، کارگزار و خلیفه خداوند بر روی زمین و عبد اوست؛ دارای عقل و اراده است و زیربنای تشکیل جامعه و جهانی مشحون از توحید و مظهر تحقق مشیت خداوند است.

۳. شریعت

قانون الهی یا شریعت، مرکزیتی در دین اسلام دارد و تنها خداست که قانون‌گذار

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۵۱

است و شرایع او به نحوی نهایی در زندگی بشر، الزام‌آور و ماندگار است. محتوای شرع، به عبادات و معاملات تقسیم می‌شود و اخلاق و حقوق و اقتصاد و سیاست را نیز در بر می‌گیرد.

۴. معنویت و اندیشه اسلامی

اسلام تنها یک دین نیست؛ بلکه مبنای تمدن پهناوری نیز هست که جنبش‌های معنوی و مکاتب فکری، کلامی، فلسفی، عرفانی و علمی متعددی را پدید آورده است.

تصوف، کلام و فلسفه اسلامی (از ترجمه آثار یونانی، عبری و پهلوی گرفته تا بیت الحکمه بغداد و کندی و ابوالحسن عامری و ابن‌سینا و ابن‌رشد و در نهایت، سهروردی و ملاصدرا) همه و همه کاروان بزرگ فلسفه و معنویت اسلام‌اند که گنجینه عظیمی از میراث فکری پدید آورده‌اند که قادر است به چالش‌های امروزین اندیشه غرب پاسخ گوید.

۵. علوم اسلامی

اولاً این علوم ادامه علوم یونانی و سلف علم غربی نیست و خود، اثر عظیمی بر علم غربی و همچنین دو تمدن بزرگ چینی و هندی گذاشت و اگر علوم اسلامی نبود، جریان تحوّل علم در هر کدام از این سه تمدن، بسیار متفاوت از آنچه اکنون هست، بود. آیا جوانان مسلمان، تأثیر ابوریحان بیرونی، بقّانی، خازنی،

۵۲ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

جاحظ، دمیری، زکریای رازی، مجریطی، جلدکی، علی بن ربّٰن طبری و ده‌ها و صدها دانشمند بزرگ را بر چرخه بزرگ علم در عالم می‌دانند؟!

۶. ادبیات و هنر

اسلام، تمدنی را پدید آورد که در آن، هنر، همواره جایگاهی مهم و مرکزی داشت و این جایگاه تا زمانی که این تمدن دوام داشته باشد، باقی و برقرار خواهد بود. می‌توان نگرش اسلام به هنر را مبتنی بر بُعد زیبایی در زندگی دانست.

شاهکارهای ادبی و شعر، هنرهای تجسمی همچون خوشنویسی، معماری و مینیاتور، در سراسر اقوام و ملل مختلف اسلامی، در سایه اسلام، پا گرفت و اوج یافت.

۷. جهان اسلام در دوران جدید

دین اسلام، هنوز زنده و نیرومند است؛ ولی تمدنی که پدید آورده بود، قرن‌ها مورد هجوم مادی و معنوی قرار گرفت و امروزه تا حدود زیادی پژمرده شده و پویایی خود را از دست داده است؛ اگر چه هنوز عناصر تشکیل‌دهنده آن باقی است.

اشغال مصر توسط ناپلئون در سال ۱۷۹۸ م، اولین حادثه‌ای بود که به مسلمانان اعلام کرد که در برابر حمله گسترده قرار گرفته‌اند. در برابر این هجوم،

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۵۳

فعالیت‌های زیادی با وجهه‌های اصول‌گرا و سنتی، اصلاح‌طلبانه و احیاگر و یا تجددخواهانه در جهان اسلام شکل گرفت.

ب) ماهیت دنیای متجدد

بخش اعظم جهان اسلام هنوز فاقد دانش و درک عمیق از غرب و انواع آرا و اندیشه‌ها و محصولات فکری آن است، در حالی که عمیقاً از آنها تأثیر پذیرفته است. به خاطر همین ضرورت، دکتر نصر، بخش دوم کتاب «جوان مسلمان و دنیای متجدد» را به بررسی اجمالی عناصر تشکیل‌دهنده تمدن غرب، اختصاص داده است.

۱. دین در غرب جدید

امروزه نقش دین در غرب با نقش آن در جهان اسلام متفاوت است. همه جوامع غربی مدعی غیردینی بودن هستند و قانون خود را ناشی از رأی مردم می‌دانند؛ ولی هنوز خیلی زود است که بتوان نقش دین را در غرب جدید، نادیده گرفت. بسیاری از گرایش‌ها در غرب امروز، مبنای دینی دارند و در دهه‌های اخیر، با فروپاشی ایدئولوژی‌های گوناگون، بازگشت به دین بیشتر شده است.

البته مسلمانان باید چیزهای زیادی از سرنوشت دین و کلیسا در غرب بیاموزند و اشتباهات روحانیان مسیحی را تکرار نکنند.

۵۴ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

۲. فلسفه و مکاتب فکری جدید غرب

درک معنایی که فلسفه در غرب دارد و نقش آن در شکل دادن به تمدن و تجدد برای جوانان مسلمان، دشوار و ضروری است. فلسفه در غرب ابتدا از دین گسست و با علوم طبیعی پیوست و اسلوب‌های زیادی برای نشان دادن به جای حقایق دینی تولید کرد. بخش اعظم علوم در دنیای متجدد در اخلاق و سیاست، ریشه در فلسفه‌ای دارد که وجهه غالب آن، ضدّ دینی است. مسلمانان باید فرقه‌های فکری در غرب را (از آگوستین تا آکوییناس و از بیکن و دکارت تا وولتر و روسو و راسل و سارتر) بشناسند، چنان که مورخان و محققان غربی زیادی فلسفه و تاریخ تفکر اسلامی را به دقت کاوش کرده‌اند.

۳. علم و تکنولوژی جدید

بین ریشه‌های علوم غربی و اسلامی تفاوت‌های ماهوی زیادی است و تمجید صرف از علوم غربی ره به جایی نمی‌برد. جامعه اسلامی باید ضمن شناخت دقیق علوم غربی، راه خود را مشخص کند و تحت هیچ شرایطی کورکورانه از تمدنی که قدرت فناوری‌اش کُلّ زنجیره حیات را تهدید می‌کند، تقلید نکند.

۴. زندگی سیاسی، اجتماعی و اقتصادی دنیای متجدد

انتقال قدرت به مردم و دموکراسی، نقش عوامل اقتصادی و مادی در سیاست، بحران‌های اجتماعی، به هم ریختگی بنیاد خانواده، فردگرایی، روابط نژادی،

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۵۵

مهاجرت، معضلات زیست محیطی و ... شاخصه‌هایی است که در این فصل بررسی می‌شود. به تعبیر نصر، لازم نیست کسی غیب‌گو باشد تا بفهمد دنیایی متجدد در بسیاری از زمینه‌های اجتماعی، دچار بحران است؛ ولی اینها، همه حقیقت حیات غربی نیست.

۵. آموزش جدید

آموزش در غرب برخلاف تصوّر سنتی «درخت دانش» بدون ارتباط با هم و با ارزش‌های معنوی، درگیر کشاکش میان دین و اومانیزم (انسان‌مداری) غیردینی است و مراکز آموزشی و فراگیری آنها، اثرات زیادی در همه سطوح جامعه و حتی جهان خارج گذاشته‌اند که اهمیت این خزانه‌های دانش و تحقیق، شناخت عمیق تاریخ و نظریه‌های آموزش را ضروری کرده است.

غیردینی کردن دانش، سلطه مادی و اشاعه «اصالت خرد» و بسیاری جهات دیگر، در جهان‌نگری اسلامی، «مردود» است و برای مسلمانان، «خطرناک»!

۶. هنر در غرب

هنر از یک سو منعکس‌کننده جریانات ژرف‌تر فرهنگ غرب و بحران‌هایی است که دنیای متمدن با آن مواجه است و از سویی خود، از عواملی است که عناصر و اشکال و نیروهای تشکیل‌دهنده فضای فرهنگی غرب را به وجود آورده‌اند. از نگاه نصر، ادبیات، هنرهای تجسمی، موسیقی (مخصوصاً موسیقی کلاسیک

۵۶ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

غربی)، قابلیت‌های زیادی برای بررسی دارند.

۷. شیوه زندگی جدید

شیوه زندگی غربی به مراتب بیشتر از فلسفه‌ها و ایدئولوژی‌های جدید بر جوانان مسلمان اثر می‌گذارد. آزادی کامل فردی، فرار از سنت‌ها، عصیان بر ضد نسل قبل، انقلاب در روابط جنسی، کشف تن، پرستش ستارگان ورزش و موسیقی و ده‌ها مؤلفه دیگر، جنبه‌های گوناگون شیوه زندگی مسحورکننده غربی است که بر بسیاری جوانان اثر گذاشته است.

ج) پاسخ به معارضه‌های جدید بر اساس کتاب «جوان مسلمان و دنیای متجدد»

در چهار عرصه باید جوان مسلمان، خود را برای پاسخ به دنیای متجدد تجهیز کند.

اول در بخش دینی، فکری و معنوی:

جوان مسلمان باید قوت ایمان خود را حفظ کند و اعتمادش را به صدق و اعتبار وحی اسلامی از دست ندهد. متفکران اسلامی نیز اسلام را باید به زبان روز معرفی کنند تا جوانان بفهمند چه نیرویی در اسلام وجود دارد که توانسته است بعد از هزار و چهار صد سال همچنان راهی برای زیستن و رستگار شدن، فراروی

آدمیان باشد.

دوم در بحث از ساحت‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی:

جوان مسلمان نباید با احساس انفعال و کپهتری، حملات متجددان را به ساختار سنتی خانواده، روابط زن و مرد و نظایر آن بپذیرد، آن چنان که گویی این انتقادات، حقایقی اثبات شده‌اند. در اقتصاد هم لازم است از محسنات پیوستگی همیشگی اقتصاد با اخلاق در تمدن اسلامی و مخاطرات تبدیل شدن اقتصاد به یک «علم» مستقل از آدمی و فارغ از معنویت غافل نباشد. در سیاست نیز جوان مسلمان، نباید به سادگی تسلیم این تصوّر شود که دموکراسی غربی، شکل آرمانی حکومت است؛ بلکه مشارکت در حکومت، قرن‌ها در کشورهای اسلامی و یا لاقلاً در جوهره اسلام، موجود بوده است و هنوز می‌توان نظریه‌هایی از آن استخراج نمود.

سوم در بخش هنر:

جوان مسلمان باید با سنت هنری خاص خود و غنای میراث آن (که بر اساس مراتب ارزشی و فلسفه هنر، متفاوت و برتر از هنر غربی است)، آشنا باشد و اهمیت و شکوه آرایه‌های ادبی و شعر عرفانی و خوشنویسی و دیگر هنرهای اسلامی را درک کند و خود را در برابر هنرهای دنیای جدید، تهی دست احساس نکند.

چهارم در شیوه زندگی:

جوان مسلمان باید در مقابل بسیاری از جنبه‌های زندگی جدید، مقاومت کند و از آنچه می‌شود پرهیزد، پرهیزد و از کردارهای مبتنی بر فکر عصیان فرد در مقابل خداوند (یعنی در آنچه به شهادت شکل زندگی جوانان دنیای متجدد، در خشونت، اعتیاد و بی‌بندوباری تجلی یافته) دوری کند.

جوان مسلمان باید به سنت جاودان و فرهنگ غنی اسلامی و آموخته‌های وحی، مؤمن بماند و مسلم بداند که بر خلاف همه آنچه ممکن است در ظاهر بنماید، هیچ وضع بشری و هیچ جهانی که نشود تعالیم اسلام را در آن اعمال کرد، وجود ندارد. اسلام، آیینی جاودان، برای همه انسان‌ها و همه عصرها و محیط‌هاست.^۱

جهاد و مقاومت اسلامی

جهاد دفاعی یکی از ارکان شریعت اسلامی است که در زمان معاصر مورد سوءاستفاده دشمنان اسلام و افراطیون مسلمان نظیر داعش شده است. ﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾ (بقره، ۱۹۰) و در راه خدا با کسانی که با شما می‌جنگند بجنگید ولی از اندازه درنگذیرید زیرا خداوند تجاوزکاران را دوست نمی‌دارد. بر اساس آیه مذکور اذن جهاد دفاعی به صورت

۱. مجله حدیث زندگی مهر و آبان ۱۳۸۲، شماره ۱۳، یک کتاب در یک مقاله: جوان مسلمان و دنیای متجدد.

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۵۹

مشروط داده شده است یعنی در صورتی که دشمن حمله نظامی نمود مسلمانان واجب است از خود دفاع نمایند و در مقابل دشمن متجاوز ایستادگی نمایند. در جهاد نباید تجاوز و ظلم شود؛ که در کتب فقهی بحث شده است، مثلاً استفاده از سلاح‌های کشتار جمعی ممنوع است، کشتن و آزار و اذیت اسیران جنگی ممنوع است. بدن کشته‌شدگان جنگی نباید مثله شود.

حکیم نصر در فصل «عدالت الهی و انسانی، صلح و جنگ» کتاب «قلب اسلام»، با تبیین جهاد در ادیان یهودی، مسیحی و اسلام و تاریخ بشر، «جهاد دفاعی» در اسلام را امری مشروع و مطابق با فطرت بشر معرفی نموده است. در این جهاد دفاعی که عین عدالت است از ظلم و وحشی‌گری در جنگ بر اساس آیات قرآنی و فتاوی علمای اسلامی اجتناب می‌شود.

حکیم نصر جهاد و مقاومت در برابر ظلم را آرمانی انسانی و اسلامی؛ و عدالت را اساساً منوط به ستیز با ظلم و نابرابری می‌داند. او جنبه‌های جهادی اسلام را با بیانی رسا و صریح عنوان می‌کند و گردن نهادن به ظلم را بدتر از خود ظلم می‌داند.^۱ ولی تأکید مینماید که این جهاد باید بسیار هوشمندانه انجام گیرد تا بهانه‌ای برای دشمنان پدید نیاید. شاید بتوان گفت زندگی و عمل عادلانه، افزون بر پیروی از شریعت و عمل به اصولی که پیش از این از قرآن و حدیث آوردیم،

۱. نصر، قلب اسلام، ص ۲۴۰.

۶۰ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

مستلزم ظلم‌ستیزی نیز باشد.

در دو قرن گذشته تمام کسانی که علیه مهاجمان یا اشغالگران در آفریقای غربی، الجزایر، بوسنی، کوزوو، فلسطین، کشمیر یا فیلیپین علیه مهاجمان یا اشغالگران بیگانه به نام جهاد به نبرد پرداخته‌اند، نبردشان جنبه دفاعی داشته است.^۱ او علی(ع) را نماد کامل مجاهد اسلامی معرفی می‌نماید که جوانمردی، عدالت و مقاومت را با هم در عملش عجین نموده است و برخی مجاهدین بارز مقاومت اسلامی معاصر را امیر عبدالقادر، عبدالکریم، عمر مختار در شمال آفریقا، شیخ شامل در قفقاز، و احمد شاه مسعود در افغانستان معرفی نموده است.^۲ ایشان در گفتگوی با این فقیر از مجاهدت‌های مردم ایران در دوره دفاع مقدس تمجید نموده‌اند، و خود و همسر محترمشان از برخی فرماندهان دفاع مقدس مانند سردار سید رحیم صفوی با احترام و بزرگی یاد نموده‌اند.

برخی جاهلان که حکیم نصر را متهم به ترویج اسلام رحمانی نموده‌اند که منجر به وادادگی در مقابل دشمنان اسلام می‌شود، خوب است یک جو حُریت علمی داشته باشند و فصل «عدالت الهی و انسانی، صلح و جنگ» کتاب «قلب اسلام» دکتر نصر را بخوانند تا متوجه شوند چگونه ایشان حکیمانه از اصل جهاد، دفاع منطقی و علمی در بافت فکری جهان غرب نموده‌اند. و اسلامی که او معرفی

۱. نصر، قلب اسلام، ص ۲۴۷.

۲. نصر، قلب اسلام، ص ۲۴۹.

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۶۱

می‌نماید اسلام بر اساس قرآن و روایات معتبر بدون افراط و تفریط است.

مواضع سیاسی در امور بین‌الملل

پروفسور نصر بارها در مذاکرات حضوری یا تلفنی از واشنگتن به لندن، به این حقیر مخالفت شدید خود را با دخالت‌های دولت آمریکا در امور جهان اسلام بخصوص امور ایران و عراق بیان نموده‌اند و همچنین بارها مخالفت خود را با صهیونیسم و اشغال فلسطین تأکید نموده‌اند و بارها مخالفت خود را با وهابیسیم، سلفیسیم، بنیادگرایی دینی، افراطی‌گری دینی، طالبان، داعش و سیاست‌های عربستان اعلان نموده‌اند. ایشان با اینکه در اوایل انقلاب خانه و اموالش در تهران بخاطر ندانم‌کاری جوان‌های تندرو مصادره شد و برخی روزنامه‌های تندرو نظیر کیهان و جمهوری اسلامی علیه او کراراً سم‌پاشی نمودند ولی هیچ‌وقت علیه جمهوری اسلامی ایران موضع مخالفت نگرفت و حتی بارها از مواضع مقتدرانه رهبری ایران علیه زیاده‌خواهی‌های آمریکا و اسرائیل تقدیر نموده است. وهابی‌ها و رسانه‌های عربستان تبلیغات شدیدی علیه ایشان داشته‌اند بخصوص بعد از انتشار کتاب «شناخت قرآن»، تبلیغات وهابی‌ها علیه ایشان تشدید شد.

نصر و علمای اسلام

او برای مراجع و علمای ایران احترام بسیاری قایل است بخصوص برای علامه

۶۲ اهمیت تعلیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

سید محمدحسین طباطبائی، آیت‌الله سید محمدکاظم عصار^۱، آیت‌الله سید ابوالحسن رفیعی قزوینی^۲، آیت‌الله مطهری، آیت‌الله حسن‌زاده آملی و آیت‌الله جوادی آملی. هم چنین علمای بزرگی مانند علامه طباطبائی، آیت‌الله سید محمد کاظم عصار، آیت‌الله سید ابوالحسن رفیعی قزوینی از اساتید او بوده‌اند.

پاسخ به تاریخ

برخی از استاد نصر برای قبول منصب فرهنگی و سیاسی در یک مدت کوتاه چندماهه در دفتر فرح پهلوی انتقاد نموده‌اند و برخی حتی تندتر هم گفته‌اند که اگر معنویت او نجات‌بخش بود خودش را از گرفتاری این منصب نجات می‌داد و با این روش کوشش کرده‌اند اهمیت تعلیم او را کم‌رنگ نمایند، اولاً این ادعا روشی غیرعلمی است، و نقد معرفتی هر عالمی باید مبتنی بر تحلیل آرای وی

۱. سید محمدکاظم عصار (۱۲۶۳-۱۳۵۳ش) فیلسوف و فقیه شیعی ساکن تهران بود. وی همزمان با دروس حوزوی دروس جدید را نیز ادامه داد و اولین دبیرستان را در تبریز تأسیس کرد. در دارالفنون، مدرسه سیهسالار و دانشکده معقول و منقول تدریس می‌کرد. در تدوین قانون مدنی ایران مشارکت داشت. آیت‌الله سید شهاب‌الدین مرعشی نجفی، آیت‌الله سید عبدالاعلی سبزواری، دکتر سید احمد فردید، استاد بدیع‌الزمان فروزانفر و سید حسین نصر از جمله شاگردان او هستند.

۲. آیت‌الله سید ابوالحسن رفیعی قزوینی (۱۳۱۵ق-۱۳۵۳ش)، از علمای شیعه که در رشته‌های مختلف علوم اسلامی از جمله فقه، اصول، فلسفه و عرفان به تحصیل و تدریس مشغول بود. آیت‌الله شیخ عبدالکریم حائری و آیت‌الله میرزا هاشم اشکوری از اساتید وی بودند. امام خمینی، سید حسین نصر و حسن حسن‌زاده آملی هم از معروف‌ترین شاگردان وی هستند.

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۶۳

باشد اما از آن مهمتر آیا فقط نصر در حکومت سلطنت منصب قبول نموده است و لذا قابل تخطیه است یا اینکه سنت قبول منصب در نظام خلافت و سلطنت بخشی از سیره و سنت بزرگان دینی ما برای خدمت به دین و ملت بوده است؟ از این رو مرور کوتاهی در تاریخ سیر قبول منصب از سوی بزرگان اسلام می‌نماییم:

حضرت سلمان فارسی که از صحابی خاص حضرت محمد و حضرت علی و حضرت فاطمه زهرا است، در دوره خلافت خلیفه دوم که از منظر شیعیان خلافتش غصب منصب امام علی بوده است منصب استانداری مداین را تا آخر عمر شریفش داشته است.^۱

علی بن یقظین بن موسی بغدادی (۱۲۴-۱۸۲ق)، محدث، فقیه، متکلم و از بزرگان شیعه در دوران امام صادق و امام کاظم (ع). وی اهل کوفه و ساکن بغداد و با وجود شیعه بودن، از وزیران حکومت عباسی و مورد اعتماد آنان بود. در دربار عباسیان، ابتدا از کارگزاران مهدی عباسی و به سیمت دیوان امور برگزیده شد. در زمان هادی عباسی جایگاه او در دستگاه خلافت عباسی مهم‌تر شد، تا آنجا که انگشتر و مهر خلافت به دست علی بن یقظین سپرده شد و از نزدیکان هارون الرشید خلیفه جبار عباسی (درگذشت ۱۹۳ق) شد. عالمان شیعی نظیر

۱. مدنی، الدرجات الرفیعه فی طبقات الشیعه، بیروت، ص ۲۱۵. ویکی شیعه، مدخل سلمان فارسی.

۶۴ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

نجاشی، شیخ طوسی، علامه حلی، ابن شهر آشوب، مامقانی و سیدابوالقاسم خویی وی را از خواص یاران امام کاظم (ع) شمرده‌اند که جایگاه والایی نزد آن امام داشته و هیچ‌کس سرزندی نسبت به او گزارش نکرده است. این افراد علی بن یقطین را فردی دارای کتاب، فقیه، متکلم، ثقه، جلیل‌القدر و مورد اعتماد توصیف کرده‌اند. او خدمات زیادی به شیعیان نمود.

حکیم ابوعلی حسین بن عبدالله بن سینا (۳۷۰-۴۲۸ ق / ۹۸۰-۱۰۳۷ م) فیلسوف و پزشک بی‌نظیر جهان اسلام با دربار سامانیان همکاری داشت.

مشاورت خواجه نصیرالدین طوسی (۵۹۷-۶۷۲ ق) حکیم و متکلم معروف در دستگاه هولاکوی خونخوار مغول. خواجه نصیر نویسنده کتاب‌ها و رساله‌های بسیاری در علوم اخلاق، منطق، فلسفه، کلام، ریاضیات و نجوم است. اخلاق ناصری، اوصاف الاشراف، اساس الاقتباس، شرح الاشارات، تجرید الاعتقاد، جامع الحساب و کتاب مشهور زیج ایلخانی و تذکره فی علم الهیئه در علم نجوم از آثار مهم و مشهور او هستند. او همچنین رصدخانه مراغه و نیز کتابخانه مراغه را با بیش از ۴۰۰ هزار جلد کتاب بنا نهاد. علامه حلی (۶۴۸-۷۲۶ ق) فقیه و متکلم معروف شیعه، مولف تذکره الفقهاء، قواعد الاحکام و مختلف الشیعه و کمال‌الدین میثم بن علی بن میثم بحرانی (۶۳۶ - ۶۷۹ یا ۶۹۹ ق) شارح معروف نهج‌البلاغه از شاگردان او هستند.

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۶۵

و لا یخفی که کتب ابن سینا و خواجه نصیرالدین طوسی حتی امروز جزء منابع اصلی دروس عالی حوزه‌های علمیه شیعه در مباحث حکمت و کلام است.

محقق کرکی (م. ۹۳۸ق.) مرجع عالی مقام تشیع و مولف جامع المقاصد، شیخ بهایی، میرداماد، علامه مجلسی صاحب بحارالانوار از شخصیت‌های طراز اول حکومتی سلطنت صفویه بودند. میرداماد که حتی داماد شاه عباس صفوی نیز شد. علامه مجلسی نیز عقل منفصل شاه سلطان حسین صفوی بود و در مقدمه برخی کتبش مداحی شاهان صفوی را نموده است. شیخ بهایی که هم شیخ‌الاسلام بود و هم مقام صدارت یعنی نخست‌وزیری شاه عباس را داشت. و انصافاً نیز همه این شخصیت‌ها منشأ خدمات زیادی شدند بخصوص جناب شیخ بهایی.

علمای شیعه توسط شاهان صفوی به عنوان شیخ‌الاسلام منصوب می‌شدند و آنها نیز همکاری با سلطنت می‌نمودند. شیخ‌الاسلام، بالاترین منصب دینی شیعی در دوره صفوی و پس از آن تا پایان دوره قاجار. وظایف و اختیارات شیخ‌الاسلام در دوره زندیه و قاجاریه هم کم و بیش پایدار ماند، اما در دوران پهلوی، لقب شیخ‌الاسلام از مناصب رسمی کنار گذاشته شد. رسیدگی به امور حسبه، عزل و نصب قضات، حضور در مراسم و تشریفات گزینش سلطان و تاج‌گذاری، صدور اجازات و گواهی‌های علمی از اختیارات شیخ‌الاسلام بوده است. علاوه بر پایتخت، شهرهای مختلف نیز شیخ‌الاسلام داشته‌اند. محمدباقر مجلسی و شیخ بهایی در اصفهان، حرّ عاملی در مشهد و ملا محمدطاهر قمی در قم را می‌توان

۶۶ اهمیت تعلیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

پرنفوذترین شیخ الاسلام‌ها دانست.^۱

اولین شیخ الاسلام در دولت صفویه را حسین بن عبدالصمد حارثی عاملی دانسته‌اند. برخی از کسانی که در طول دوره صفویه و پس از آن منصب شیخ الاسلامی داشته‌اند، در ادامه می‌آید:

محقق کرکی: شیخ الاسلام پایتخت در دوره شاه طهماسب صفوی.

حسین بن عبدالصمد حارثی عاملی: شیخ الاسلام پایتخت (قزوین) در دوره شاه طهماسب.

محقق سبزواری: شیخ الاسلام پایتخت (اصفهان) در دوره شاه عباس دوم.

خطیب کرمانشاهی: شیخ الاسلام کرمانشاه.

شیخ حرّ عاملی: شیخ الاسلام خراسان در زمان شاه سلطان سلیمان صفوی.

شیخ بهایی: شیخ الاسلام هرات در دوره شاه طهماسب و شیخ الاسلام پایتخت (اصفهان) در دوره شاه اسماعیل دوم.

میر محمدصالح خاتون‌آبادی: شیخ الاسلام پایتخت (اصفهان) در دوره شاه سلطان

1. http://fa.wikishia.net/view/%D8%B4%DB%8C%D8%AE%E2%80%8C%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%B3%D9%84%D8%A7%D9%85%D8%A8.D8.B1.D8.AE.DB.8C_.D8.A7.D8.B2_.D9.85.D8.B4.D9.87.D9.88.D8.B1.D8.AA.D8.B1.DB.8C.D9.86_.D8.B4.DB.8C.D8.AE_.D8.A7.D9.84.D8.A7.D8.B3.D9.84.D8.A7.D9.85.E2.80.8C.D9.87.D8.A7

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۶۷

حسین صفوی.

علامه مجلسی: شیخ الاسلام پایتخت (اصفهان) در دوره شاه سلطان سلیمان و شاه سلطان حسین.

میر محمدحسین خاتون‌آبادی: شیخ الاسلام پایتخت (اصفهان) در دوره شاه سلطان حسین، تا پایان حکومت صفوی.

آیت‌الله العظمی میرزا ابوالقاسم بن محمدحسن شفتی قمی (۱۱۵۰-۱۲۳۱ق) معروف به «میرزای قمی»، «صاحب قوانین» از مراجع تقلید شیعه در قرن دوازدهم و سیزدهم قمری از علمای دوره فتحعلیشاه قاجار و حامی وی، «معتقد است، خداوند پادشاهان را برای محافظت دنیای مردمان و حراست ایشان از شرّ مفسدان قرار داده است، پس «اهل دین» و دیگر مردمان به آن‌ها محتاج هستند. از طرفی خداوند، روحانیان را برای محافظت دین مردم و اصلاح دنیای ایشان و برای رفع دعاوی، مفاسد، اجحاف، تعدی و تجاوز از راه حق که باعث هلاک دنیا و آخرت است، قرار داده است. در نتیجه برای یافتن راه حق از باطل، پادشاه و دیگر مردمان به آن‌ها نیاز دارند و «چنان‌که این فرقه درویشان را [روحانیان] از درگاه معدلت و حراست آن مجال گریز نیست؛ همچنین آن طبقه رفیع مکان را از التفات به این قوم گمنام و نشان و مداوا جستن از انفاس ایشان راه پرهیز نه» (میرزای قمی، ۱۳۴۷: ۳۸۲). این نظریه در واقع نوعی تقسیم وظایف دینی و

۶۸ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

دنیوی بین روحانیان و شاه و مشروعیت اقدامات شاه در امور مربوط به سیاست و حکومت بود و راه را برای همکاری گسترده میان طرفین باز کرد. میرزای قمی از روحانیانی بود که در عمل نیز روابط دوستانه‌ای با فتحعلی‌شاه برقرار کرد (مدرس تبریزی، ۱۳۷۴: ۶/۶۸ تا ۷۱؛ حبیب‌آبادی، ۱۳۵۱: ۳/۹۱۱ تا ۹۱۹؛ مدرسی طباطبائی، ۱۳۵۴: ۲۴۵ تا ۲۷۵). آیت‌الله‌العظمی ملااحمد نراقی استاد شیخ مرتضی انصاری نیز روابط بسیار نزدیکی با فتحعلی‌شاه داشت او به درخواست فتحعلی‌شاه، کتاب معراج السعاده را در اخلاق نگاشت و به وی تقدیم کرد. او به ولایت فقه‌ها معتقد بود؛ اما اغلب، به‌ویژه در بین عوام، از شاه و اقتدار حکومت وی حمایت می‌کرد (حائری، ۱۳۸۷: ۳۴۱ و ۳۴۲). نراقی با قید شرایطی، فتحعلی‌شاه را سایه‌خداوند بر روی زمین نامید؛ از دیدگاه او تنها سلطان عادل، ظل‌الله است. پس اگر سلطانی حتی به تقلید از فقیه هم بتواند عدالت و شریعت را اجرا کند، ظل‌الله خواهد بود. زیرا اگر به اجتهاد می‌توان عادل واقعی شد، به تقلید هم می‌توان به چنین جایگاهی دست یافت. از دیدگاه وی، اگر پادشاهی به تقلید یا تفصیل بتواند عادل باشد و در جامعه عدالت را اجرا کند، از مصادیق سلطان جور خارج و به منصب ظل‌اللهی نائل خواهد شد (نراقی، ۱۳۸۴: ۳۸۶ تا ۳۹۱).^۱ او فتحعلی‌شاه را مدح نموده است و از او حمایت می‌نمود.

شیخ فضل‌الله نوری که نور چشم آقایان است آنقدر در دفاع از محمدعلی‌شاه

1. http://jhr.ui.ac.ir/article_21394.html.

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۶۹

قاجار افراط نمود که در نهایت از سوی مخالفینش ناجوانمردانه اعدام شد. برخی علما عضو مجلس مؤسسان مظفرالدین شاه بودند. آیت‌الله سید حسن مدرس عضو مجلس دوره پهلوی بود. آیت‌الله ابوالقاسم کاشانی در سال ۱۳۰۴ عضو مجلس مؤسسان مظفرالدین شاه شد و به تأسیس سلسله سلطنتی پهلوی رأی مثبت داد. در دوره پادشاهی پهلوی نیز عضو مجلس شورای ملی و در دوره اوج اختلاف شاه با مصدق رئیس مجلس شورای ملی در سال خورشیدی ۱۳۳۱ شد. برخی از کتب پروفیسور نصر عبارتند از:

آموزه‌های صوفیان از دیروز تا امروز، جوان مسلمان و دنیای متجدد، اسلام و تنگناهای انسان متجدد، تاریخ فلسفه اسلامی، سه حکیم مسلمان (ابن سینا، ابن عربی و سهروردی)، قلب اسلام، آرمان‌ها و واقعیات اسلامی، هنر اسلامی و معنویت، مقدمه‌ای بر اصول جهان‌شناسی اسلامی، نیاز به علم مقدس، دین و نظام طبیعت، هنر مقدس در فرهنگ ایرانی، سنت عقلانی اسلامی در ایران، معرفت و معنویت، معارف اسلامی در جهان معاصر، نظر متفکران اسلامی درباره طبیعت.

کتابخانه فیلسوفان زنده در آمریکا سال ۲۰۰۱ کتابی تحت عنوان «فلسفه سیدحسین نصر» در هزار صفحه درباره اندیشه‌های فلسفی و عرفانی پروفیسور نصر منتشر کرد.

معرفی برخی کتب حکیم نصر

از جمله ماندگارترین کارهای او در حیطه فلسفه محض، کتاب «معرفت و معنویت»^۱ است. کتاب حاضر مهم‌ترین اثر و نیز یکی از مشکل‌ترین نوشته‌های حکیم نصر به شمار می‌آید و در طول سه دهه‌ای که از چاپ متن اصلی آن به

1. Knowledge and the Sacred: "Professor Nasr draws upon the full range of the great religious traditions—Hindu, Buddhist, Jewish, Christian, and Islamic—and much of modern philosophical thought as well, to establish the close connection between religious experience and speculative thought in the various traditions." Cross Currents.

"This remarkably comprehensive, indeed magisterial, exposition and analysis of sacred tradition as such, illuminated by innumerable expressions of traditional wisdom both primal and historical from East and West, constitutes Seyyed Hossein Nasr's basic text from which he delivered the Gifford Lectures in Edinburgh in 1981. The ten chapters of Knowledge and the Sacred unfold and develop in a brilliant and creative manner, each preparing for and then illuminating the next in such an organic way that at the conclusion of the total work one has the sense not just of having learned about the multiple levels and dimensions of sacred worlds, but of having experienced integrally something of the beauty and truth of such worlds." — Parabola.

"As for the book at hand, if its author is a phenomenon, this latest book is an event. If we are looking for clear signs of a new day, one in which the West is seriously trying to globalize its outlook, here is one that can be pinpointed. Looking back on Knowledge and the Sacred, intellectual historians may one day rank it with William of Moerbeke's Latin translations of Aristotle in the thirteenth century, Marsiglio Ficino's of Plato in the fifteenth, or D.T. Suzuki's 1927 Essays in Zen Buddhism as a landmark showing that a new stage in cross-cultural understanding has been achieved." — Huston Smith.

"Nasr is no proselytizer; it is not a question of yet another of the far too numerous self-appointed purveyors of bogus Eastern wisdom, but rather of a scholar of the first rank who has gained wide international recognition. He does not bid us forsake our primary traditional heritages, but rather to drink more deeply from our own wells. The immense breadth of evidence presented is drawn from the teachings of many traditions, but the correlation of many differing points of view—never done artificially or syncretistically—will make these doctrines accessible to readers from many diverse backgrounds." — Perspectives in Religious Studies.

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۷۱

زبان انگلیسی می‌گذرد، مورد استقبال فراوان بسیاری از فیلسوفان غربی و حتی متکلمان مسیحی و یهودی قرار گرفته است و در حال حاضر، علاوه بر تدریس در تعدادی از دانشگاه‌های آمریکا، به چند زبان دیگر مانند آلمانی، فرانسوی، ترکی، اسپانیایی، و بوسنیایی نیز ترجمه شده است. این اثر پاسخی است به تهاجم نحل‌های گوناگون تفکر جدید غربی که سال‌های بسیاری است ایران و سایر کشورهای اسلامی، و فراسوی آن‌ها، تمام کشورهای غیر غربی را نشانه گرفته‌اند و می‌کوشند معرفت را از معنویت جدا سازند و آن را به مرتبه‌ای نسبی و محدود به عوارض مادی و زمانی تنزل دهند. در ایران، این تهاجم از دوران قاجاریه آغاز شده و به صورت روزافزون شدت یافته است و در این بیست سال اخیر نیز، از حدت و شدت آن چیزی کاسته نشده است. مؤلف امیدوار است در شرایط کنونی ایران که بحث‌های پردامنه‌ای در دانشگاه‌ها و حوزه‌های علمیه پیرامون معرفت دینی در جریان است و تلاش‌هایی نیز در جهت ایجاد وحدت بین علم سنتی اسلامی و آن چه از غرب وارد شده و در دانشگاه‌ها تدریس می‌شود، صورت می‌گیرد، این اثر بتواند ره‌گشای علاقه‌مندان به معارف حقیقی باشد و آنان را بیش از پیش با عوامل و شرایطی که باعث جدایی معرفت از معنویت شده آشنا سازد. این کتاب در چارچوب تفکر حکمت خالده بیان شده است.^۱

۱. نصر، معرفت و معنویت، ترجمه انشاءالله رحمتی، تهران، انتشارات دفتر پژوهش و نشر سهروردی، چاپ ۱۳۸۸، صص ۱۴-۱۶.

۷۲ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

کتاب معرفت و معنویت دارای ده فصل است و به ترتیب راجع به موضوعات ذیل بحث نموده است: معرفت و قداست‌زدایی، سنت چیست؟ بازیابی امر قدسی: احیای سنت، علم قدسی، انسان خلیفه‌الله و انسان عاصی، جهان هم چون تجلی الهی، سرمدیت و نظم زمانی، هنر سنتی: سرچشمه معرفت و رحمت، معرفت اصیل و تکثر صور قدسی، شناخت امر قدسی: طریق رستگاری. کتاب مذکور توسط دکتر انشاءالله رحمتی ترجمه و در تهران به وسیله انتشارات دفتر پژوهش و نشر سهروردی در سال ۱۳۸۰ با مقدمه مؤلف برای ترجمه فارسی در ۶۷۲ صفحه منتشر شد.

در حیطه فلسفه اسلامی کتاب «انتولوجی فلسفه در پرشیا»^۱ (An Anthology)

1. An Anthology of Philosophy in Persia. The tradition of philosophy in the Persian-speaking world is extraordinarily rich, creative and diverse. This anthology, which is divided into five volumes, aims to communicate something of that richness and diversity. The term "philosophy" is understood in its widest sense to include theological debate, philosophical Sufism and philosophical hermeneutics (ta'wil). Extending over a period of more than two millennia, and showcasing translations by well-established scholars, the anthology offers full bibliographical references throughout. For anyone interested in exploring, in all their varied manifestations, the fascinating philosophical traditions of Persia, such a wide-ranging and ambitious work will be an indispensable resource.

Volume 1 starts with the Zoroastrian period and extends to the time of Biruni and Oma Khayyam, paying special attention to the peripatetic school associated with Ibn Sina (Avicenna). During the pre-Islamic period philosophy was intertwined with religion, and it is within Persian religious texts such as the Gathas, the Denkard, and the Zoroastrian texts of the Bundahism that philosophical discussions of subjects ranging from metaphysics to cosmology and eschatology are to be found.

Volume 2 covers five centuries of Ismaili philosophy, and includes extracts from outstanding Ismaili works including the Rasa'il Ikhwan al-Safa (Treatises

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۷۳

(of Philosophy in Persia) حایز اهمیت است که در پنج جلد و حدود ۲۵۰۰

of the Brethren of Purity) and the philosophical odes of Nasir Khusraw. It is of great significance that, in the early centuries of Islam, philosophers were influenced by Pythagorean and Hermetic ideas, which are usually associated with Shi'i thought in general and Ismailism in particular. Ismaili philosophy at this time was able to integrate strands of Greco-Alexandrian thought such as Hermeticism and Neo-Pythagoreanism, as well as aspects of Mazdaeism and Manichaeism. It also showed marked interest in Neo-Platonism.

Volume 3: As Islamic theology developed in the Middle Ages, many of its schools interacted with existing Persian philosophical currents and evolved into a distinctive philosophical 'Kalam', or dogmatic theology. Among the definitive masters of both Shi'i and Sunni theologians were numerous Persians, chief among them Al-Ghazzali and Fakhr al-Din Al-Razi, who are prominently represented here. Important selections from both Shi'i and Sunni theological schools (including Mu'tazila and Ash'ariyya) are included in the volume, many of which have never before been available in translation in the West until now. The fourth volume of *An Anthology of Philosophy in Persia* deals with one of the richest and yet least known periods of philosophical life in Persia, the centuries between the seventh-thirteenth century, that saw the eclipse of the school of Khorosan, and the tenth-sixteenth century that coincided with the rise of the Safavids. The main schools dealt with in this volume are the Peripatetic (mashsha'i) School, the School of Illumination (ishraq) of Suhrawardi, and various forms of philosophical Sufism, especially the school of Ibn 'Arabi, that had its origins in the works of Ghazzali and 'Ayn al-Qudat Hamadani. This period was also notable for the philosopher-scientists such as Nasir al-Din Tusi and Qutb al-Din Shirazi.

Abstract of volume 5: Persian civilisation has had a continuous tradition of philosophical thought lasting more than two and a half millennia. The fifth and final volume of *An Anthology of Philosophy in Persia* examines the seven centuries between the Mongol invasion and the end of the Qajar period. The volume is divided into three parts: 'The School of Shiraz,' whose importance for Ottoman Turkey and Muslim India is only now being recognized; 'The School of Isfahan,' which marks the integration of some eight centuries of Islamic thought; and finally 'The School of Tehran,' where traditional philosophy encountered modern thought in Persia. This volume is of the utmost significance for understanding the Islamic intellectual tradition not only in Persia but also in Ottoman Turkey and Muslim India. At: http://www.amazon.com/Anthology-Philosophy-Persia-Vol-Twentieth/dp/1848857500/ref=sr_1_1?s=books&ie=UTF8&qid=1540542158&sr=1-1&keywords=An+Anthology+of+Philosophy+in+Persia%2C+Vol+5. Access: 2018. 10. 26.

۷۴ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

صفحه با همکاری دکتر مهدی امین رضوی منتشر شده است و انواع مکتب‌های فلسفه ما را از زرتشت تا قرن بیستم معرفی نموده است. هم چنین کتاب «فلسفه در سرزمین نبوت؛ فلسفه اسلامی از آغاز تا امروز»^۱ این کتاب مهم در ۴ بخش تدوین شده است: {بخش اول} ۱. فلسفه اسلامی و مطالعه آن؛ مطالعه فلسفه اسلامی در غرب در دوران اخیر؛ یک طرح کلی. ۲. معنا و نقش فلسفه در اسلام. ۳. حکمت الهی و کلام. {بخش دوم} مسائل فلسفی: ۴. مسئله وجود و ماهیت و وجودشناسی در فلسفه اسلامی، اهمیت موضوع، پیمایشی تاریخی درباره مطالعه وجود و ماهیت در اندیشه اسلامی، معنای وجود و ماهیت در اندیشه اسلامی، معنای وجود و ماهیت، تمایز میان وجود و ماهیت، مسئله عرضیت وجود، «ضرورت، امکان، امتناع»، مفهوم حقیقت وجود، وحدت، تشکیک و اصالت وجود، وحدت وجود، تشکیک وجود، اصالت وجود، تجربه وجود. ۵. فلسفه اسلامی پس‌اسینوی و مطالعه وجود. ۶. پرسش‌های معرفت‌شناسی: روابط میان عقل، استدلال و شهود در درون چشم‌اندازهای فکری اسلامی گوناگون. {بخش سوم}: فلسفه اسلامی در تاریخ: ۷. چهارچوبی برای مطالعه تاریخ فلسفه اسلامی، خاستگاه فلسفه اسلامی، مشائیان اولیه، فلسفه اسماعیلی، فیلسوفان مستقل طی قرون اولیه، متکلمان بر علیه فیلسوفان، فلسفه اسلامی در اسپانیا،

1. Islamic Philosophy from Its Origin to the Present: Philosophy in the Land of Prophecy. By Seyyed Hossein Nasr. Series: SUNY series in Islam. Publisher: SUNY Press (May 19, 2006). ISBN: 978-0791468005.

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۷۵

سهروردی و مکتب اشراق، تلفیق میان مکاتب فکری مختلف، مکتب اصفهان و فلسفه در هند و ترکیه عهد عثمانی، فلسفه اسلامی در جهان اسلام معاصر، فلسفه فنون مختلف. ۸. ابعاد سنت فکری اسلامی: کلام، فلسفه و معنویت، کلام متقدم، معتزله، ابوالحسن اشعری و مذهب اشعری متقدم، ماتریدیه و طحاویه، مذهب اشعری متأخر، کلام در جهان جدید، پیام مذهب اشعری، کلام شیعی، فلسفه اسلامی، فلسفه مشائی متقدم، وجودشناسی و جهان‌شناسی سینوی، برخی فیلسوفان مستقل، فلسفه هرمسی - فیثاغوری و اسماعیلی، فلسفه اسلامی در سرزمین‌های غربی اسلام، سهروردی و مکتب اشراق، فلسفه اشراقی چیست؟ از سهروردی تا مکتب اصفهان، فلسفه اسلامی و سهروردی. ۹. عمر خیام شاعر - دانشمند در مقام فیلسوف. ۱۰. فلسفه در آذربایجان و مکتب شیراز، مراکز فعالیت فلسفی در جهان اسلام، مکتب آذربایجان، مکتب شیراز، فیلسوفان بزرگ مکتب شیراز، میرصدرالدین دشتکی، جلال‌الدین دوانی، غیاث‌الدین منصور دشتکی، شمس‌الدین خفری، مکتب شیراز و فلسفه اسلامی در هند. ۱۱. بازیبنی مکتب اصفهان، میرداماد: بنیان‌گذار مکتب اصفهان، میرفندرسکی، شاگردان نسل اول، ملاحظات پایانی. ۱۲. ملاصدرا و شکوفایی کامل فلسفه نبوی، ملاصدرا، شکوفایی کامل فلسفه نبوی در آموزه‌های ملاصدرا، فلسفه وجود، کتاب مقدس، نبوت و اشراق، فرشته‌شناسی، معادشناسی و علم‌النفوس قدسی، عالم خیال، حرکت جوهری. ۱۳. از مکتب اصفهان تا مکتب تهران، مکتب اصفهان در واپسین

۷۶ اهمیت تعلیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

دوره فعالیتش، سرآغاز مکتب تهران، حکمای اربعه و تأسیس کامل مکتب تهران: «آقاعلی حکیم مدرس، آقامحمدرضا قمشهای، میرزا ابوالحسن جلوه، میرزااحسن سبزواری»، پس از حکمای اربعه مؤسس، اهمیت مکتب تهران. {بخش چهارم} وضعیت کنونی. ۱۴. تأملاتی درباره اسلام و تفکر مدرن. ۱۵. فلسفه در سرزمین نبوت، دیروز و امروز.

کتاب «گلشن حقیقت»^۱ در عرفان: کتاب گلشن حقیقت اثری با خوانشی امروزی از تصوف و معنویت اسلامی و با نگاهی کارکردی و عملگرایانه و فارغ از جریان های عرفانی کاذب است. عرفان اسلامی امروزه توانسته در کشورهای مختلف با

1. The Garden of Truth: The headlines are filled with the politics of Islam, but there is another side to the world's fastest-growing religion. Sufism is the poetry and mysticism of Islam. This mystical movement from the early ninth century rejects worship motivated by the desire for heavenly reward or the fear of punishment, insisting rather on the love of God as the only valid form of adoration. Sufism has made significant contributions to Islamic civilization in music and philosophy, dance and literature. The Sufi poet Rumi is the bestselling poet in America. But in recent centuries Sufism has been a target for some extremist Islamic movements as well as many modernists. The Garden of Truth presents the beliefs and vision of the mystical heart of Islam, along with a history of Sufi saints and schools of thought. In a world threatened by religious wars, depleting natural resources, a crumbling ecosystem, and alienation and isolation, what has happened to our humanity? Who are we and what are we doing here? The Sufi path offers a journey toward truth, to a knowledge that transcends our mundane concerns, selfish desires, and fears. In Sufism we find a wisdom that brings peace and a relationship with God that nurtures the best in us and in others. Noted scholar Seyyed Hossein Nasr helps you learn the secret wisdom tradition of Islam and enter what the ancient mystics call the "garden of truth." Here, liberate your mind, experience peace, discover your purpose, fall in love with the Divine, and find your true, best self. <https://www.harpercollins.com/9780061744389/the-garden-of-truth/>. Access: 3 November 2018.

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۷۷

آداب و رسوم گوناگون تجلی یابد و ظهور آن نیز در گرو خوانشی دقیق از متون اصیل اسلامی یعنی قرآن و حدیث و رفتارهای معنوی پیامبر اسلام(ص) و اهل بیت عصمت و طهارت (ع) است. اما این اثر را فارغ از دیگر کتاب استاد نصر باید دید. چرا که در این اثر سعی شده مؤلف بر اساس تجارب شخصی و الهام‌های درونی خود، عرفان و حکمت اسلامی که از مباحثی عمیق و دشوار برخوردار است را با بیانی شیوا در اختیار مخاطبان قرار دهد. این کتاب توسط دکتر انشاءالله رحمتی به فارسی ترجمه شده است.^۱

کتاب «گلشن حقیقت» حاصل بیش از پنجاه سال تحقیق آکادمیک و مشارکت وجودی و عملی عارف الهی سید حسین نصر در تصوف است. مؤلف دستاوردهای تجربی و عملی‌اش را در حوزه تصوف، آشنایی با طریقت‌های گوناگون، دیدار با شیوخ و اساتید مختلف در این کتاب نگاشته است. این اثر از چهار بخش، شش فصل و دو پیوست تشکیل شده است. پیش از شروع فصل‌ها کتاب مشتمل بر پیشگفتار مفصلی از مترجم است. دکتر انشاءالله رحمتی در این مقدمه به موضوعاتی چون معرفی امروزی عرفان اسلامی، تردیدهایی درباره هویت عرفان، زدودن پاره‌ای از کژفهمی‌ها، علم ادیسی، حدیث و جبرئیل، تشبیه و تنزیه و بهشت وصال پرداخته است. بخش نخست این اثر «معنای

1. [http://iranianstudies.org/fa/%DA%AF%D9%84%D8%B4%D9%86-%D8%AD%D9%82%DB%8C%D9%82%D8%AA./](http://iranianstudies.org/fa/%DA%AF%D9%84%D8%B4%D9%86-%D8%AD%D9%82%DB%8C%D9%82%D8%AA/)

۷۸ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

انسانیت» نام دارد. نصر در این فصل درباره موضوعاتی همچون پرسش ناگزیر، زندگی سفر است، عبودیت، تفسیر سوره فاتحه، انسان کامل، کسی بشویم؛ هیچ کس بشویم نگاشته است. بخش دوم مشتمل بر چهار فصل است. «حقیقت» عنوان فصل دوم است. مؤلف در این فصل به بررسی معنای حقیقت می‌پردازد. او می‌گوید: «عارف نام‌آور قرن دهم/چهارم، منصور حلاج گفت انا الحق، یعنی من حقیقت‌ام، من حق‌ام و جانش را بر سر این گفته نهاد، زیرا بسیاری معنای حقیقی این کلمات را غلط تفسیر کردند. در عین حال این کلمات بسان ترجیع‌بندی مکرر در طی هزار سال گذشته در تاریخ تصوف طنین‌انداز بوده است. چیست این حقیقت که حلاج از آن سخن گفت و جان خویش بر سر آن نهاد و همه صوفیه سعی کرده‌اند که به آن دست یابند و دست‌یابی به آن را برترین غایت زندگی بشر دانسته‌اند؟ ص ۱۲۹». مؤلف در فصل سوم به موضوعاتی نظیر حقیقت الهی، وحدت وجود، خلقت و نظام تجلی، مشاهده خلقت، عالم صغیر بشری، واقعیت شر و لزوم هدایت عالم می‌پردازد. فصل سوم با عنوان «عشق و زیبایی» به نقش عشق و زیبایی در حیات معنوی، ماهیت عشق، عشق الهی، جمال الهی، انسانی، کیهانی، صلح و سلام می‌پردازد. «خیر و شر» عنوان فصل چهارم است. نصر در این فصل به نسبت عمل با نفس، اعمال نیک و بد، اهمیت معنوی ادب، تأثیر روحانی علم می‌پردازد. مؤلف در فصل پنجم که آن را «چگونه به گلشن حقیقت برسیم» نامیده است بحث صراط مستقیم،

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۷۹

طریقت، مرشد، مرید، سماع، آداب طریقت، دانش درمان نفس، احوال و مقامات و فضایل را طرح می‌کند. بخش سوم «دست‌یابی به مرکز تصوف، دیروز و امروز» نام دارد. نصر ذیل عنوان اول این فصل یعنی «اینجا و اکنون» چنین نوشته است: «مادام که در مرتبه بشری قرار داریم، صرف‌نظر از این که در کجا باشیم و در چه زمانی زندگی کنیم، همچنان از اینجا و اکنون جدایی ناپذیریم. اینجا و اکنون به واسطه پیوندی ناگسستنی با آگاهی بشری پیوند یافته‌اند. ص ۲۹۷» او در این بخش به ادبیات، موسیقی، اخلاق معنوی، شیوه‌های تحقیق معنوی، آموزه‌های مابعدالطبیعی و جهان‌شناسانه، ولایت، مقبره‌های صوفیانه، تصوف در جهان اسلام معاصر نیز می‌پردازد. بخش چهارم مشتمل بر دو پیوست است. پیوست نخست با عنوان «سنت صوفیه و طریقه‌های صوفیه؛ تأملاتی در تجلی تصوف در زمان و مکان» و پیوست دوم «سنت تصوف و عرفان نظری» نام دارد. عارف الهی سید حسین نصر در این دو پیوست به معنای تاریخ تصوف، منشأ تصوف، نخستین صوفیه، مکتب بغداد، مشرق و مغرب جهان اسلام، تاریخچه سنت عرفان نظری، جهان عرب، کشورهای چوَن ترکیه، هند، چین و ایران می‌پردازد.^۱ عنوان بخش‌ها و فصل‌های کتاب عبارتند: بخش اول / فصل اول: معنای انسانیت / پرسش ناگزیر / زندگی سفر است / پس، ما «که هستیم؟» عبودیت / تفسیر سوره فاتحه / انسان

1. <https://www.mehrnews.com/news/3853966/%DA%A9%D8%AA%D8%A7%D8%A8-%DA%AF%D9%84%D8%B4%D9%86-%D8%AD%D9%82%DB%8C%D9%82%D8%AA-%D9%85%D9%86%D8%AA%D8%B4%D8%B1-%D8%B4%D8%AF>.

۸۰ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

کامل / ما در این دنیا به چه کار مشغولیم؛ و در این دنیا به چه کار باید مشغول باشیم؟ / کسی بشویم؛ هیچ کس بشویم / بخش دوم، فصل دوم: حقیقت / محوریت معرفت برای عرفان اسلامی / عرفان نظری و کارکرد آن در حیات معنوی / حقیقت الهی / وحدت وجود / خلقت و نظام تجلی / مشاهده خلقت / سلسله مراتب کلی [یا کیهانی] مراتب وجود / عالم صغیر بشری / واقعیت شر و لزوم هدایت / شناخت حقیقت و رستگاری / فصل سوم: عشق و زیبایی / نقش عشق و زیبایی در حیات معنوی / ماهیت عشق / اهمیت روحانی عشق بشری / عشق الهی / آیا باید عاشق بود تا به گلشن حقیقت رسید؟ / جمال الهی، انسانی و کیهانی / صلح و سلام / فصل چهارم: خیر و عمل بشر اعمال نیک و بد / نسبت عمل با نفس / ثمرات و عمل و وارستگی: اخلاص و فتوت / اهمیت معنوی ادب / عمل کردن با حقیقت - عمل کردن با عشق و رحمت / تاثیر روحانی عمل / استغناء و تسلیم و تسلیم: عامل به اراده الهی بودن / ارواح ما اجساد ما است اجساد ما ارواح ما / نیایش: تجمیع [یا تلفیق] بدن، نفس و روح / فصل پنجم: چگونه به گلشن حقیقت برسیم / صراط مستقیم / طریقت / ولایت / ولایت چیست؟ / مرشد / مرید / آداب طریقت: اعمال صوفیه / سماع / هدف اعمال صوفیانه / دانش درمان نفوس / رابطه مرید و مراد / اقتداء به پیامبر (ص) / احوال و مقامات / فضایل / بخش سوم فصل ششم: دستیابی به مرکز تصوف، دیروز و امروز / اینجا و اکنون / تصوف چه چیزی برای عرضه دارد؟ / معرفت مابعد الطبیعی [یا حکمی] / ادبیات / موسیقی / اخلاق

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۸۱

معنوی/ شیوه‌های تحقق معنوی/ آموزه‌های مابعدالطبیعی و جهان‌شناسانه/
ولایت/ مقبره‌های صوفیه/ آیا انسان‌های معاصر می‌توانند از میراث تصوف
بهره‌ای ببرند؟/ تصوف در جهان اسلام معاصر/ تصوف در غرب دیروز و امروز/
ورود به گلشن حقیقت غایت حیات بشری/ بخش چهارم/ پیوست یک: سنت
صوفیه و طریقه‌های صوفیه؛ تأملاتی در تجلی تصوف در زمان و مکان/ معنای
تاریخ تصوف/ نخستین صوفیه/ مکتب بغداد/ مکتب خراسان/ دوران تثبیت و
تلفیق/ دو غزالی/ تصوف پس از دو غزالی (تصوف در قرن ۶/۱۲)/ مشرق جهان
اسلام/ غرب جهان اسلام/ طریقه صوفیه چیست؟/ طریقه‌های اصلی صوفیه/
عراق/ ایران و آسیای مرکزی/ هندوستان/ بخش شرقی جهان عرب و شمال
آفریقا/ جنوب صحرای آفریقا/ ترکیه، قفقاز و شبه جزیره بالکان/ پیوست دو:
سنت تصوف و عرفان نظری/ تاریخچه سنت عرفان نظری/ نخستین شالوده
عرفان نظری/ جهان عرب/ ترکیه در دوران حکومت عثمانی/ هند اسلامی/ آسیای
جنوب شرقی/ چین/ ایران/ موضوع بحث عرفان نظری چیست؟/ عرفان نظری
و ورود به گلشن حقیقت.

کتاب «شناخت قرآن: ترجمه و تفسیر قرآن»^۱ حکیم نصر بهترین اثر قرآن‌شناسی
به زبان انگلیسی است که با استقبال گسترده‌ای روبرو شده است و جداگانه

۱. دانشنامه معاصر قرآن کریم، مدخل: ترجمه و تفسیر قرآن سید حسین نصر، انتشارات سلمان آزاد،
قم، ۱۳۹۶، ص ۴۳۱-۴۳۳.

۸۲ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

اهمیت آن را توضیح داده‌ام.

«سه حکیم مسلمان»، کتابی درباره ابعاد اندیشه عرفانی ابن‌سینا، شیخ اشراق و

ابن عربی. عنوان اصلی کتاب چنین است: *Three Muslim Sages*

کتاب شامل پیشگفتاری کوتاه از رابرت هل. سلینتر، مدیر مرکز تحقیقات در ادیان جهانی و مقدمه‌ای از مؤلف بر ترجمه فارسی کتاب است. کتاب از سه فصل تشکیل شده است. در فصل اول درباره زندگی، مجموعه آثار، وجودشناسی، جهان‌شناسی، علم و النفس، دین و وحی، فلسفه باطنی و مکتب ابن‌سینا (۳۷۰-۴۲۸ق) و در فصل دوم پیرامون زمینه تاریخی و آثار شیخ اشراق (۵۴۹-۵۸۷ق) و منابع و مبانی حکمت اشراق و مفاهیم اندیشه او از جمله طبقات دانایان، تمثیل و رمز جغرافیایی، نورالانوار، معاد و وصال معنوی، اهمیت حکایات تمثیلی و حکمت اشراقی بحث شده است. در فصل سوم میراث تصوف، مقام، تألیفات، منابع، زبان رمزی، وحدت وجود و وحدت ادیان از نظر ابن عربی (۵۶۰-۶۳۸ق) تشریح گردیده است.

«آموزه های صوفیان»، کتابی در بررسی دیدگاه‌های بنیادی تصوف مثل استفاده تصوف از عقل و وحی، رابطه تصوف با تشیع و مواجهه تصوف با معضلات و مشکلات جهان معاصر است. اصل این اثر به زبان انگلیسی اما ترجمه فارسی آن دارای مشخصات زیر است: آموزه‌های صوفیان از دیروز تا امروز، سیدحسین

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۸۳

نصر، ترجمه حسین حیدری و محمدهادی امینی، چاپ اول، تهران، قصیده‌سرا، ۱۳۸۳، ۲۸۶ص.

عارف الهی سیدحسین نصر تصوف را طریقی می‌داند که خداوند در دامن اسلام قرار داده تا امکان تحقق معنوی (سلوک) را برای پیروان قرآن فراهم کند. از نظر وی این سلوک عرفانی و معنوی با ادیان دیگر گوهری مشترک دارد. کتاب با عنوان *Sufi Essays* و بعدها با عنوان *Sufism Living* چاپ شده و از سوی دکتر حسین حیدری و محمدهادی امینی به فارسی ترجمه شده است. گفتارهای این کتاب شامل سه بخش و یازده فصل است: ۱. آموزه‌های بنیادین تصوف، شامل مباحثی چون جایگاه عقل و وحی، مقامات و احوال، ولایت؛ ۲. مباحثی پیرامون رابطه تشیع و تصوف و عرفان قرن هفتم و مکتب ابن عربی؛ ۳. مواجهه تصوف با مسائل جهان امروز (از قبیل عرفان و محیط زیست، عرفان و مدرنیته، عرفان و رویارویی با پیروان ادیان بزرگ) مترجمان در جایی تصریح کرده‌اند که با توجه به مباحث کتاب، عنوان آموزه‌های صوفیان از دیروز تا امروز زبینه آن است. «پیشگفتار مترجمان» و «زندگی، افکار و آثار» دکتر نصر نیز مقدم بر بخش اول، ارائه شده است. در بخش اول و طی شش فصل، زمینه‌ها و عوامل پایداری طلب عرفانی؛ تصوف و تمامیت و کمال انسان؛ وحی، عقل کلی و عقل جزئی در قرآن و عرفان اسلامی؛ سیمای پیر در ادب عرفانی فارسی، حالات و مقالات عارفان؛ عناصر پایدار عرفانی در جهان تحول‌اندیش و نسبی‌گرای جدید را

بررسی می‌کند. سرفصل‌های این بخش چنین است: زمینه‌ها و عوامل طلب عرفانی؛ تصوف و تمامیت کمال انسان؛ وحی، عقل کلی و عقل جزئی در قرآن و عرفان اسلامی؛ سیمای پیر در ادب عرفانی فارسی؛ مقامات عارفان؛ عناصر پایدار عرفانی در جهان «تحول‌اندیش و نسبی‌گرای جدید»؛ بخش دوم به بررسی تصوف در قرن هفتم و مکتب ابن عربی و پیوند ماهوی تشیع و تصوف می‌پردازد و شامل دو فصل است: ابن عربی، عارف مشهور قرن هفتم و تأثیرات شگرف آن؛ پیوند ماهوی تشیع و تصوف. پایان بخش کتاب، گفتاری است که در آن برنامه‌ها و آموزه‌های اسلام برای عرضه به دنیای جدید به بررسی گرفته شده است.

کتاب «قلب اسلام»^۱ پس از رخداد ۱۱ سپتامبر به پیشنهاد انتشارات هارپر توسط

1. The Heart of Islam: As the specter of religious extremism has become a fact of life today, the temptation is great to allow the evil actions and perspectives of a minority to represent an entire tradition. In the case of Islam, there has been much recent confusion in the Western world centered on distorted portrayals of its core values. Born of ignorance, such confusion feeds the very problem at hand. In The Heart of Islam one of the great intellectual figures in Islamic history offers a timely presentation of the core spiritual and social values of Islam: peace, compassion, social justice, and respect for the other. Seizing this unique moment in history to reflect on the essence of his tradition, Seyyed Hossein Nasr seeks to "open a spiritual and intellectual space for mutual understanding." Exploring Islamic values in scripture, traditional sources, and history, he also shows their clear counterparts in the Jewish and Christian traditions, revealing the common ground of the Abrahamic faiths. Nasr challenges members of the world's civilizations to stop demonizing others while identifying themselves with pure goodness and to turn instead to a deeper understanding of those shared values that can solve the acute problems facing humanity today. "Muslims must ask themselves what went wrong within their own societies," he writes, "but the West must also pose the same question about

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۸۵

پروفسور نصر تألیف و در ۳۵۲ صفحه از سوی انتشارات هارپر در سال ۲۰۰۴ به زبان انگلیسی منتشر شد و به سرعت مورد استقبال متفکرینی نظیر پروفسور هوستون اسمیت^۱، اسقف جان پلبی اسپانگ^۲، خاخام میشل پالی^۳ و دیگر تشنگان حقیقت واقع شد.^۴ در آن شرایط سؤالات پیرامون تعالیم اسلام در غرب زیاد

itself. . . whether we are Muslims, Jews, Christians, or even secularists, whether we live in the Islamic world or in the West, we are in need of meaning in our lives, of ethical norms to guide our actions, of a vision that would allow us to live at peace with each other and with the rest of God's creation." Such help, he believes, lies at the heart of every religion and can lead the followers of the Abrahamic religions (Judaism, Christianity, and Islam) as well as other religious and spiritual traditions to a new future of mutual respect and common global purpose. The Heart of Islam is a landmark presentation of enduring value that offers hope to humanity, and a compelling portrait of the beauty and appeal of the faith of 1.2 billion people.

https://books.google.com/books/about/The_Heart_of_Islam.html?id=83vUjgEACAAJ&source=kp_book_description. Access: 3 Nov. 18.

1. Huston Smith, author of *The World's Religions*.
2. Bishop John Shelby Spong, author of *A New Christianity for a New World*.
3. Rabbi Michael Paley.
4. Review: "This is exactly the right book... to counter the demonizing stereotypes of Islam proliferated by the war on terrorism" (Huston Smith, author of *The World's Religions*)
"Professor Nasr has put the beauty and appeal of Islam into clear and readable English." (John Shelby Spong, author of *A New Christianity for a New World*)
"This sensitive, insightful and beautifully written book comes as a ray of sunshine." (Mark Juergensmeyer, author of *Terror in the Mind of God*)
Mark Juergensmeyer, author of *Terror in the Mind of God*
Mark Juergensmeyer, author of *Terror in the Mind of God*
Mark Juergensmeyer, author of *Terror in the Mind of God*
"Filled with challenge and insight...an indispensable text." (Rabbi Michael Paley)
"A lasting, honest, and intimate tour of Islam's basic aspects..." (The [New Jersey] Star-Ledger)
"A first-tier Islamic scholar ... it is hard to imagine a better introduction to the faith." (Library Journal)
]"It is hard to imagine a better introduction to the faith." (Library Journal)
"An illuminating new book that explores the spiritual and social values of the

شده بود و همچنین حملات تندی هم از سوی کشیشان افراطی و رسانه‌های دست راستی به اصل اسلام می‌شد و همچنین برخی از مفاهیم اسلام نظیر جهاد، شهادت، حقوق بشر و عدالت به صورت تحریف شده معرفی می‌شد و از طریق مفهوم تحریف شده این مفاهیم به اسلام تعرضات بی‌رحمانه‌ای می‌شد که البته هنوز هم ادامه دارد. در چنین شرایطی کتاب معتبری به زبان انگلیسی نبود که تعالیم اسلام را با توجه به پرسش‌های غربیان و فضای فرهنگی - سیاسی غرب تبیین نموده باشد. لذا مهمترین اسلام‌شناس جهان غرب، حکیم نصر پس از دریافت پیشنهاد از انتشارات هارپر وظیفه دینی و علمی خود دانست که کتابی راجع به معرفی اصول و فروع و اخلاق اسلامی با توجه به نیازهای غربیان با تکیه بر منابع معتبر دینی بنویسد. کتاب قلب اسلام در چنین فضایی تألیف و با استقبال گسترده در غرب و شرق عالم روبرو شد و به زبان‌های مختلف جهان ترجمه و منتشر شد.

اهمیت کتاب قلب اسلام در آن است که: ۱- بر اساس مقتضیات زمان و مکان تألیف شده است نه در فضایی ابسترتک و بی‌توجه به پرسش‌ها و نیازهای

faith of one-fifth of humanity.” (Christian Science Monitor)
“The most important study of Islam in all its breadth and all its depth available in the English language.” (Gai Eaton, author of Islam and the Destiny of Man).
“Concise, clear, and eloquent, it has the crystalline ring of the voice of reason and cuts through layers of ignorance.” (The World & I).
<https://www.amazon.com/Heart-Islam-Enduring-Values-Humanity/dp/0060730641>. Access: 3 November 2018.

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۸۷

معاصر. ۲- با تکیه بر منابع معتبر تفسیری، فقهی، روایی و تاریخی تألیف شده است. ۳- کتاب با روش مطالعات مقارنه‌ای بین اسلام، یهودیت و مسیحیت تألیف شد، بخصوص دو مفهوم جهاد و شهادت را در بستر متون مذهبی و تاریخی مسیحیت و اسلام تبیین نموده است. البته از همان بخش اول کتاب که راجع به توحید است و سپس در همه بخش‌ها تشابهات و تفاریق اسلام با یهودیت و مسیحیت بیان شده است و در عین حال کوشش شده است با همدلی و تکیه بر ارزش‌های مشترک ادیان الهی، اسلام را در بافت سنت و وحی الهی به رسولان الهی همچون موسی و عیسی که معروف غربیان هستند تبیین نماید. ۴- کتاب قلب اسلام با روش دفاعی (اپولوجیتسی) تألیف نشده است بلکه روش کتاب تبیینی است و از موضع عزت و حکمت معارف نورانی اسلام تبیین شده است. ۵- کتاب قلب اسلام فهم جامعی از امهات ابعاد اعتقادی، اخلاق، معنوی و فقهی اسلام را به صورت سیستماتیک تبیین نموده است. ۶- قلب اسلام، علاوه بر جنبه کلامی از جهت پدیدارشناسی نیز به ظهور و گسترش اسلام در جهان پرداخته است و تفاوت‌های اسلام نظری و آنچه که برخی مسلمانان انجام داده‌اند نشان داده است و این تفاوت را با روش مقایسه‌ای بین رفتار برخی مسیحیان و مسلمانان نشان داده است. ۷- پس از قرآن، محمد(ص) و علی(ع) مهمترین شخصیت‌های مرجع اسلام‌شناسی معرفی شده‌اند، که اسلام را باید در پرتو رفتار حکیمانه و رحمانی آنها شناخت. بخصوص امام علی(ع) به عنوان نماد عدالت،

۸۸ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

این گوهر گمشده بشریت معرفی شده است. ۸- مانیفست سیاسی و نظریه عدالت اسلامی در نامه علی به مالک اشتر تبیین شده است. ۹- قرائت‌های مختلف از اسلام بیان شده اما نتیجه‌گیری شده است که اکثریت مسلمانان با مدرنیته سکولار و بنیادگرایی مخالف است و تنها صدای اسلام سنتی است که حرف آخر را در جهان اسلام می‌زند. ۱۰- اسلام سنتی نماینده اسلام اصیل است که با سکولاریسم و بنیادگرایی میانه‌ای ندارد. اسلام سنتی رهایی‌بخش مبتنی بر سه منبع اصلی قرآن، سنت معصومین و عقل است. اسلام سنتی اصیل دارای ابعاد اعتقادی، اخلاقی، معنوی، اقتصادی و سیاسی است و بالاخص در تشیع با زنده بودن اجتهاد پاسخگویی نیازهای معاصر فکری و عملی انسان است. ۱۱- کتاب با نثری زیبا و جذاب نوشته شده و جذابیت‌های تعالیم اسلامی را بخوبی تبیین نموده است و امید به آینده روشن در پرتو پیروی از تعالیم نورانی اسلام را در روح جهانیان تشنه حقیقت می‌دمد. ۱۲- کتاب حاوی احترام متقابل به دیگر فرهنگ‌ها و تمدن‌هاست و بشر امروز را به گفتگوی بین ادیان و تمدن‌ها دعوت می‌نماید و معنویت نهفته در همه ادیان الهی را مبنای مشترک گفتوی بین ادیان و هم‌زیستی مسالمت‌آمیز می‌خواند.

کتاب *The Heart of Islam* به زبان فارسی از سوی سید محمدصادق خرازی به فارسی ترجمه و به نام «قلب اسلام» از سوی انتشارات نشر نی منتشر شده است. متأسفانه چاپ فارسی چنین کتاب مهمی فاقد نمایه و منابع است که آسیب

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۸۹

جدی برای استفاده بهینه از کتاب وارد نموده است. توصیه‌ام به ناشر آن است که در چاپ‌های بعدی حتماً نمایه اعلام، مفاهیم و منابع را به کتاب بیفزایند.

جمع‌بندی

تعالیم معرفتی معلم چهارم حاصل مطالعات و تجربیاتی است که در دامان دو سپهر جهان معاصر سنت و مدرنیته به دست آمده است. حکیم نصر معتقد است که عنصر معنوی در فرهنگ اسلامی برای مواجهه با غرب نقش اساسی ایفا می‌نماید و رمز مشکلات گذشته و اکنون مسلمانان را در فراموشی معنویت و تعقل اسلامی می‌داند. دغدغه فکری او دفاع از سنت ایرانی - اسلامی است. مرکز ثقل مجموعه اندیشه معلم چهارم آن است که معرفت اصیل و رهایی‌بخش معرفت قدسی است و «معرفت قدسی مبتنی بر معنویت» است. اسلام سنتی نماینده اسلام اصیل است که با سکولاریسم و بنیادگرایی میانه‌ای ندارد. اسلام سنتی رهایی‌بخش مبتنی بر سه منبع اصلی قرآن، سنت معصومین و عقل است. اسلام سنتی اصیل دارای ابعاد اعتقادی، اخلاقی، معنوی، اقتصادی و سیاسی است و بالاخص در تشیع با زنده بودن اجتهاد پاسخگوی نیازهای معاصر فکری و عملی انسان است. شورا و عدالت بنیادهای سیاست و اقتصاد در اسلام هستند. معنویت و اخلاق قلب تپنده اسلام است. اسلام رحمانی نصر بر اساس قرآن و روایات معتبر بدون افراط و تفریط است. اسلام نصر مبتنی بر حکمت، معنویت،

۹۰ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

اخلاق، فقاہت و سیرہ علمی و عملی اولیاء اللہ و مراجع عظام است. اسلام
رحمانی جمع بین شریعت، طریقت و حقیقت است. اسلام حکمی نصر جمع
بین وحی و روایات و معارف عقلی و قلبی است.

آثار انگلیسی معلم چہارم

حکیم نصر مؤلف پنجاه کتاب و پانصد مقالہ علمی است کہ در اینجا آثار
انگلیسی او را بہ ترتیب تاریخی نام می‌بریم کہ شامل آثار تألیفی، ویراستاری
اوست و همچنین کتاب‌هایی کہ راجع بہ او بہ انگلیسی نوشتہ شدہ است.

As author:

An Introduction to Islamic Cosmological Doctrines: Conceptions
of Nature and Methods Used for Its Study by the Ikhwan al-Safa,
al-Biruni, and Ibn Sina (1964).

Three Muslim Sages: Avicenna—Suhrawardi—Ibn Arabi
(1964).

Ideals and Realities of Islam (1966).

Science and Civilization in Islam, with a preface by Giorgio de
Santillana (1968).

Islamic Studies: Essays on Law and Society, the Sciences, and
Philosophy and Sufism (1967).

The Encounter of Man and Nature: The Spiritual Crisis of
Modern Man (1968).

اهمیت تعلیم سید حسین نصر ۹۱

Sufi Essays (1972).

Islam and the Plight of Modern Man (1975).

Islamic Science: An Illustrated Study, with photographs by Roland Michaud (1976).

Sadr al-Din Shirazi and His Transcendent Theosophy: Background, Life and Works, 2nd edition (1977).

Knowledge and the Sacred: The Gifford Lectures, (1981).

Islamic Life and Thought (1981).

Islamic Art and Spirituality (1986).

Traditional Islam in the Modern World (1987).

A Young Muslim's Guide to the Modern World (1993).

The Need for a Sacred Science (1993).

The Islamic Intellectual Tradition in Persia, edited by Mehdi Aminrazavi (1994).

Muhammad: Man of God (1995).

Religion and the Order of Nature: The 1994 Cadbury Lectures at the University of Birmingham (1996).

Poems of the Way; put to music by Sami Yusuf in Songs of the Way (vol. 1) (1999).

Islam: Religion, History, and Civilization (2001).

The Heart of Islam: Enduring Values for Humanity (2002).

Islamic Philosophy from its Origin to the Present: Philosophy in the Land of Prophecy (2006).

The Pilgrimage of Life and the Wisdom of Rumi: Poems and Translations (2007).

The Garden of Truth: The Vision and Promise of Sufism, Islam's Mystical Tradition (2007).

Islam, Science, Muslims, and Technology: Seyyed Hossein Nasr in Conversation with Muzaffar Iqbal (2007).

The Essential Seyyed Hossein Nasr, edited by William Chittick (2007).

Islam in the Modern World (2012).

As editor:

An Annotated Bibliography of Islamic Science, edited with William Chittick and Peter Ziris (3 vols., 1975).

Isma'ili Contributions to Islamic Culture (1977).

The Essential Frithjof Schuon (1986).

Shi'ism: Doctrines, Thought, and Spirituality, edited with Seyyed Vali Reza Nasr and Hamid Dabashi (1988).

Expectation of the Millennium: Shi'ism in History, edited with Seyyed Vali Reza Nasr and Hamid Dabashi (1989).

Islamic Spirituality (Vol. 1: Foundations, 1987; Vol. 2: Manifestations, 1990).

اهمیت تعالیم سید حسین نصر ۹۳

Religion of the Heart: Essays Presented to Frithjof Schuon on his Eightieth Birthday, edited with William Stoddart (1991).

In Quest of the Sacred: The Modern World in the Light of Tradition, edited with Katherine O'Brien (1994).

History of Islamic Philosophy, edited with Oliver Leaman (1995).

Mecca the Blessed, Medina the Radiant: The Holiest Cities of Islam, photographs by Kazuyoshi Nomachi; essay by Seyyed Hossein Nasr (1997).

An Anthology of Philosophy in Persia, edited with Mehdi Aminrazavi (5 vols., 1st in 1999).

The Essential Sophia, edited with Katherine O'Brien (2006).

The Study Quran (Editor-in-Chief; Caner Dagli, Maria Dakake, and Joseph Lumbard (General editors); Mohammed Rustom (Assistant editor; 2015).

As translator:

Shi'ite Islam by Sayyid Muhammad Husayn Tabataba'i.

The Book of Metaphysical Penetrations by Mulla Sadra (edited, introduced, and annotated by Ibrahim Kalin).

Works about Nasr:

The Works of Seyyed Hossein Nasr Through His Fortieth Birthday, edited by William Chittick.

Knowledge is Light: Essays in Honor of Seyyed Hossein Nasr,

٩٤ اهميت تعاليم حكيم متاله پروفيسور سيد حسين نصر

edited by Zailan Moris.

Beacon of Knowledge - Essays in Honor of Seyyed Hossein Nasr, edited by Mohammad Faghfoory.

Islam, Modernity, and the Human Sciences (second part of the book), by Ali Zaidi.

Religious Pluralism in Christian and Islamic Philosophy: The Thought of John Hick and Seyyed Hossein Nasr, by Adnan Aslan.

In Search of the Sacred with Ramin Jahanbegloo.

From the Pen of Seyyed Hossein Nasr: A Bibliography of His Works Through His Eightieth Year, edited by Nicholas Boylston, Oludamini Ogunnaike, and Syed A.H. Zaidi.

ترجمه و تفسیر حکمی قرآن، اثر حکیم متاله سیدحسین نصر

دکتر سید سلمان صفوی

آکادمی مطالعات ایرانی لندن

کتاب «شناخت قرآن: ترجمه و تفسیر»؛ THE STUDY QURAN, A
NEW TRANSLATION AND COMMENTARY به سرویراستاری

پروفسور سیدحسین نصر؛ استاد اسلام‌شناسی دانشگاه جورج واشنگتن با
همکاری چهار مترجم و ویراستار، یک دستیار ویراستار و پانزده نویسنده به زبان
انگلیسی در ۱۹۸۸ صفحه از سوی انتشارات هارپر در آمریکا در سال ۲۰۱۵
منتشر شد. همکاران مترجم و ویراستاران کتاب شناخت قرآن که همگی از شاگردان
حکیم نصر و متخصص فلسفه اسلامی هستند عبارتند: کانر داگلی، ماریا دکاکه،
جوزف لمبارد و محمد رستم.

پروفسور نصر در مقدمه کتاب در باب اهمیت قرآن و نقش آن در ساختن

فرهنگ و تمدن جهانی به طور عام و تمدن اسلامی به طور خاص مطالب ارزنده‌ای بیان کرده که حاوی بیان ابعاد معنوی، اخلاقی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی تعلیم قرآن حکیم است: «قرآن؛ بنیاد جمیع جوانب زندگی و تمدن اسلامی است. قرآن، حقیقتی قدسی است که در همه زندگی مسلمانان، همراه راهشان است. هم وسیله‌ای برای تشخیص میان حقیقت و خطا، معیار قضاوت درباره اعمال آنها است و هم حافظ آنها و منبع فیض و آرامش است. هم داور آنهاست و هم دوست آنها. هم عشق به خدا و هم بیم از خدا، هر دو را به روان آدمی تلقین می‌کند. قرآن برای مومنان، یک کتاب بی‌جان نیست، بلکه کلام زنده خداوند است. آیات، کلمات و حتی حروف آن موجودات زنده‌ای هستند که با مومنان سخن می‌گویند و به صورت رازآمیزی سخن آنان را نیز «می‌شنوند». این متن مقدس، همراه همیشگی مومنان از آغاز تا انجام زندگی و حتی در فراسوی زندگی زمینی در سفر به سوی حقیقتی است که قرآن از آن نازل شده است».

تاریخ ترجمه قرآن حکیم به زبان انگلیسی

از قرن هفدهم تا کنون دهها ترجمه از قرآن حکیم به زبان انگلیسی تدوین شده است، به ویژه طی بیست - سی سال اخیر چندین ترجمه توسط اندیشمندان غربی نظیر ترجمه «پروفیسور آربری» و مسلمانان صورت گرفته مانند ترجمه پرفیسور محمدعبدالخلیم استاد دانشگاه سواس. بعضی از این ترجمه‌ها دارای مشکلاتی است؛ زیرا مترجمان زبان عربی را به خوبی درنیافته‌اند و برخی

ترجمه و تفسیر حکمی قرآن، اثر حکیم متاله سید حسین نصر ۹۷

واژه‌های انگلیسی استفاده شده از جهت بار مفهومی و کلامی رسا نیست. به نظر بنده عموم این ترجمه‌ها دارای کاستی‌هایی است. برای مثال ترجمه محمد اسد ترجمه دقیقی است، اما از ترجمه بسیاری اصطلاحات بدون توجه به جنبه‌های عرفانی، حکمی و روحانی قرآن گذشته و به این ساحت‌ها توجه نکرده است. البته او یک راسیونالیست بود.

بسیاری از اندیشمندان مسلمانان که به ترجمه قرآن حکیم مبادرت کرده‌اند؛ تسلط کافی به زبان انگلیسی نداشته‌اند. در کتاب «مطالعه قرآن: ترجمه و تفسیر» از بهترین ترجمه‌های قرآن حکیم که تا کنون به زبان انگلیسی صورت گرفته از قبیل ترجمه پیکتال، محمداسد، آربری، یوسف‌علی، عبدالحلیم و قرایی استفاده شده است. ترجمه پروفیسور نصر و همکاران؛ دقیق‌ترین و زیباترین ترجمه انگلیسی قرآن حکیم است؛ گرچه به طور حتم عاری از نقص نیست. البته این کتاب هم از جنبه زبانی (انگلیسی) و هم از نظر محتوا و اصالت تا حد امکان به اصل متن نزدیک است.

کتاب «ترجمه و تفسیر قرآن نصر»

این کتاب متشکل از چهار بخش اساسی است. ۱. بخش ترجمه انگلیسی سوره‌ها؛ بدون متن عربی. ۲. بخش تفسیر آیات هر سوره. ۳. بخش مقالات پانزده‌گانه نویسندگان. ۴. بخش تعلیقات شامل مقدمه کتاب، زندگینامه مفسران مشهور

۹۸ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

اهل تسنن و شیعہ، نمایہ احادیث، نمایہ اعلام و اصطلاحات و ہشت صفحہ نقشہ رنگی.

۱. بخش ترجمہ در قسمت بالای صفحات ۳ - ۱۵۸۴؛ کہ با حروف درشت تر نسبت بہ بخش تفسیر، حروف نگاری شدہ و شمارہ ہر آیہ بہ رنگ قرمز در داخل یک دایرہ حک شدہ است.

۲. بخش تفسیر نصف تا دو سوم صفحات ۳ تا ۱۵۸۴ را با حروف ریزتر نسبت بہ ترجمہ در برگرفتہ است. در آغاز تفسیر ہر سورہ؛ معرفی اجمالی از سورہ شدہ است. مفصل ترین معرفی سورہ و تفسیر؛ متعلق بہ «سورہ حمد» است. برای مثال تفسیر آیہ اول سورہ حمد یک صفحہ است. تفاسیر آیات عمدتاً از منابع مہم و معتبر شیعہ و اہل تسنن با ذکر دقیق منابع اقتباس شدہ است. این منابع از کهن ترین تفاسیر نظیر تفسیر مقاتل بن سلیمان (۱۵۰) تا تفسیر المیزان علامہ طباطبائی است کہ مجموعاً شامل چہل و یک عنوان تفسیر می شود. مفسران مذکور عبارتند: ابوالفتح رازی (۵۲۵)، احمد بن عجبیہ مغربی (۱۲۲۴)، شہاب الدین آلوسی (۱۲۷۰)، محمد بن طاہر عاشور تونسسی (۱۳۹۳)، عبد اللہ بن عمر ابن محمد البداوی شافعی (۶۸۵)، حسین بن الفراء البغوی شافعی (۵۱۶)، برہان الدین ابو الحسن ابراہیم البقاعی (۸۸۵) و قاضی ابوبکر محمد بن عبد اللہ ابن العربی (۵۴۳) کہ متفاوت است با محی الدین ابن عربی صوفی مشہور، اسماعیل حقی الخلوئی البروسوی (۱۱۳۷)، ابن جوزی (۵۹۷)، ابن کثیر (۷۷۴)، راغب اصفہانی (۵۰۲)، ابن

ترجمه و تفسیر حکمی قرآن، اثر حکیم متاله سید حسین نصر ۹۹
عطیه اندلسی (۵۴۱)، جلال‌الدین سیوطی (۹۱۱)، عبدالرزاق کاشانی (۷۳۶)،
ملا محسن فیض کاشانی (۱۰۹۱)، محمد بن احمد بن جزئی کلبی اندلسی (۷۴۱)،
ابومنصور ماتریدی (۳۳۳)، ملاصدرا شیرازی (۱۰۵۰)، مقاتل بن سلیمان (۱۵۰)
علی بن محمد ماوردی (۴۵۰)، رشیدالدین میبدی (۵۲۰)، عبدالله بن احمد
نسفی (۷۱۰)، نظام‌الدین نیشابوری (۷۲۸)، ابو عبدالله قرطبی (۶۷۱)، علی بن ابراهیم
قمی (۳۲۸)، ابوالقاسم قشیری (۴۶۵)، فخرالدین رازی (۶۰۶)، روزبهان بقلی
شیرازی (۶۰۶)، نصر بن محمد سمرقندی (۳۷۳)، محمد بن علی شوکانی (۱۲۵۰)،
سهل بن عبدالله تستری (۲۸۳)، عبدالرحمن سلمی نیشابوری (۴۱۲)، محمد بن
جریر طبری (۳۱۰)، سید محمد حسین طباطبایی (۱۴۰۱)، احمد بن محمد
ثعلبی (۴۲۷)، طبرسی (۵۴۸)، محمد طوسی (۴۶۰)، ابوالحسن علی بن احمد
واحدی نیشابوری (۴۶۸) و ابوالقاسم زمخشری خوارزمی (۵۳۸). با توجه به
وجود بیش از هزار عنوان تفسیر قرآن و مفسر قرآن حکیم، گزینش آثار مفسرین
فوق از بین هزاران کتاب تفسیری و مفسر؛ خود کاری اجتهادی و بیانگر رویکرد
تفسیری پروفیسور نصر در این تفسیر است که در بخش بعدی توضیح می‌دهیم.
تفاسیر مدرن و بنیادگرایانه دو قرن گذشته، در این کتاب استفاده نشده‌اند.

۳. مقالات کتاب: مقالات کتاب در صفحات ۱۵۸۷ - ۱۸۵۶ و زندگی‌نامه مختصر
علمی نویسندگان نیز در صفحات ۱۸۵۷ - ۱۸۶۰ درج شده است. این‌گرید
ماستون، جوزف لمبارد، محمد مصطفی‌الاعظمی، ولید صالح، توبی مایر، مظفر

۱۰۰ اهمیت تعلیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

اقبال، احمد محمد الطیب، مصطفی محقق داماد، ویلیام چیتیک، جین لویس میشو، ماریا مسی دکاکه، کاتر داگلی، حمزه یوسف، نویسندگان مقالات هستند که همگی مسلمان و استاد دانشگاه هستند.

۴. تعلیقات: مقدمه کتاب در بیست و هشت صفحه ماقبل آغاز ترجمه آمده و مابقی تعلیقات نیز در پایان کتاب طی صفحات ۱۸۶۱-۱۹۸۹ درج شده است.

اهمیت کتاب «ترجمه و تفسیر قرآن نصر»

با توجه به حجم وسیع حمله به اسلام و مسلمین در رسانه‌های غرب و معرفی قرآن حکیم به عنوان منبع اصلی خشونت‌گرایی مسلمانان؛ این کتاب نقش مهمی در مقابله با این تهاجم سازمان‌یافته امپریالیسم رسانه‌ای دارد، زیرا در این کتاب آیات قرآن حکیم به زبان انگلیسی روشن و روان امروزی همراه با تفسیر معرفتی با رویکرد حکمی مبتنی بر سنت تفسیرنویسی هزار و دویست سال گذشته مسلمین معرفی شده‌اند. شخصیت برجسته و مشهور علمی پروفیسور نصر نیز به عنوان مهم‌ترین حکیم و مرجع اسلام‌شناسی در غرب؛ بدون شک در مقبولیت این کتاب تأثیرگذار است.

رویکرد پروفیسور نصر در تفسیر قرآن حکیم؛ رویکرد معرفتی است. وی کوشش کرده با تفسیر قرآن به قرآن؛ ابعاد معنوی، عقلی، اخلاقی و اجتماعی کلام الله مجید را برای انسان امروز تبیین نماید. از سوی دیگر رویکرد پروفیسور نصر در

ترجمه و تفسیر حکمی قرآن، اثر حکیم متاله سید حسین نصر ۱۰۱

تفسیر مذکور؛ تقریب مذهبی است. وی با رجوع به منابع تفسیری معتبر شیعه و اهل تسنن؛ فهم آنها از آیات قرآن حکیم را در طول تاریخ نشان داده است. در این کتاب آرای مفسرین شیعه پیرامون آیات خاص گزارش شده و این کار علمی بس بزرگی است که برای نخستین بار در یک تفسیر که بسیاری از همکاران آن اهل تسنن هستند، اتفاق افتاده است. به خاطر داشته باشیم که حتی سید قطب در تفسیر معروف «فی ظلال القرآن» حملات تندی به تشیع داشته است.

با توجه به منابع تفسیری کتاب مذکور؛ ملاحظه می شود که اغلب مفسرین متعلق به ایران بزرگ فرهنگی هستند و این خود دلیل مستقلی بر نقش شگرف ایرانیان در تبیین معارف قرآنی است. از دیگر سو تنها منبع تفسیری قرن بیستم که در این تحقیق بزرگ استفاده شده؛ «تفسیر شریف المیزان» علامه طباطبایی است. انتخاب «تفسیر المیزان» توسط پروفیسور نصر از یک سو به خاطر محتوای مستدل و حکمی تفسیر علامه طباطبایی و از دیگر سو مبین سرسپردگی معرفتی و عاطفی وی به استاد خویش است.

تسلط پروفیسور نصر به دو زبان مبدأ قرآن و تفاسیر قرآنی یعنی عربی و فارسی و زبان مقصد یعنی انگلیسی و تخصص عالی او در حکمت و عرفان اسلامی، تحقیقات آکادمیک و چیره دستی او در نویسندگی به زبان انگلیسی به گواهی دهها کتاب و صدها مقاله و انس با قرآن از طفولیت؛ باعث تولید اثری ماندگار در سنت ترجمه و تفسیر قرآن حکیم شده است. منابع تفاسیر عرفانی مانند تفسیر

۱۰۲ اهمیت تعلیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

تستری، سلمی و میبدی نقش مهمی در محتوای تفسیری کتاب نصر دارد. از جمله خواننده بی طرف با خواندن این کتاب رایحه حکمت و معنویت قرآنی را استشمام می‌کند و قرآن حکیم را به عنوان مهم‌ترین منبع هدایت معنوی، اخلاقی و اجتماعی جامعه بشری درمی‌یابد. در این کتاب؛ قرآن حکیم به مثابه مهم‌ترین منادی معرفت، عدالت، انسانیت، صلح و تعاون اجتماعی معرفی شده است. پروفیسور نصر در این اثر خویش برای آرای اهل تشیع و بالخصوص امامان معصوم (علیهم‌السلام) اهمیت ویژه‌ای قائل شده و برای مثال این حدیث کلیدی را در مقدمه تفسیر خویش نگاشته است: امام علی (ع) فرمودند: «کل قرآن در سوره فاتحه جمع است، کل فاتحه در بسم‌الله الرحمن الرحیم، کل بسم‌الله در حرف باء، کل باء در نقطه زیر باء، و من آن نقطه‌ام».

چند نکته

در این کتاب روش «تفسیر آیه به آیه» به کار گرفته شده، اما این روش خواننده را از فهم و دریافت تصویر کلی سوره بازمی‌دارد، لذا شاید بهتر بود در آغاز هر سوره محتوای کلی سوره و پیام‌های آن تبیین می‌شد تا خواننده غربی از سردرگمی فهم مقاصد سوره‌های بزرگ نظیر «بقره»، «آل عمران»، «نسا»، «مائده»، «انعام»، «اعراف»، «توبه»، «یونس»، «هود»، «نحل»، «اسرا»، «کهف»، «طه»، «انبیاء»، «مومنون» و «شعرا» نجات یابد. هم‌چنین جای «تفسیر بیان السعاده» گنابادی از مهم‌ترین تفاسیر عرفانی، بین منابع این کتاب خالی است.

ترجمه و تفسیر حکمی قرآن، اثر حکیم متاله سید حسین نصر ۱۰۳
با توجه به نقش برتر ایرانیان در تفسیرنویسی، شاید بهتر بود بیش از یک همکار
ایرانی انتخاب می‌شد و شاید بهتر بود متن عربی قرآن حکیم حتی با حروف ریز
در کتاب درج می‌شد که با سنت ترجمه و تفسیر قرآن حکیم نیز مطابقت می‌کند.

۱۰۴ اهمیت تعلیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

شاگردان سید حسین نصر به قلم خود ایشان

هو

بسم الله الرحمن الرحيم

عید اضحی ۱۴۳۳ - آبان ماه ۱۳۹۱

خدمت دوست دانشمند آقای دکتر صفوی

از بنده فهرست نام‌های شاگردان حقیر را خواسته بودی. پس از بیش از پنجاه سال تدریس در ایران و امریکا و لبنان تعداد شاگردانی که تربیت کرده‌ام بیش از آن است که بتوانم در این مکتوب از آنها به صورت کامل نام برم ولی به تعدادی از شاگردان برجسته خود که در ایران و امریکا و لبنان، با این حقیر درس خوانده‌اند اشاره می‌کنم ولی از اروپائیان و مسلمانان بلاد دیگر که با بنده تلمذ کرده‌اند نامی نخواهم برد مگر آنچه مربوط به جهان است و آن هم به علت خاصی که بعداً به آن اشاره خواهم کرد. آنان که نام می‌برم همگی خود محقق و

۱۰۶ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

استاد هستند و یا بودند.

در طول بیست سال که در دانشگاه تهران تدریس می‌کردم گروه کثیری از دانشجویان از دوره لیسانس گرفته تا دکتری با حقیر درس فلسفه و یا اسلام‌شناسی خواندند که بسیاری از آنان خود دانشمندان بنام شدند مانند دکتر رضا داوری، مرحوم دکتر پورحسینی، مرحوم دکتر مجتبوی، دکتر محسن جهانگیری، دکتر احمد احمدی، دکتر مظفر بختیار، دکتر حداد عادل، دکتر احمد جلالی، دکتر غلامرضا اعوانی، دکتر نصرالله پورجوادی و دکتر محمد فغفوری. آنها همه در ایران شناخته شده‌اند و حاجت به توضیح بیشتر نیست.

و اما آنان که را در امریکا در رشته اسلام‌شناسی و فلسفه اسلامی تعلیم داده‌ام و اکنون دانشمندان توانا هستند، مهمترین آنان عبارتند از:

ویلیام چیتیک (William Chittick)؛ او دوازده سال با حقیر اول در دانشگاه امریکائی بیروت و بعد دانشگاه تهران درس خواند و پس از انقلاب هنگامی که به امریکا بازگشت کار خود را با نظر حقیر ادامه داد و به صورت اولین دانشمند امریکائی در رشته عرفان اسلامی و مخصوصاً ابن عربی و مکتب او درآمد و اکنون استاد دانشگاه ایالتی نیویورک است.

جیمز موریس (James Morris)؛ او در ایران با حقیر درس خواند و در امریکا شاگرد حقیر نبود ولی چون امریکائیسست از او در اینجا نام می‌برم. او نیز اکنون

آثار سید حسین نصر ۱۰۷

یکی از بزرگترین دانشمندان امریکائی در زمینه عرفان و فلسفه اسلامی است و استاد دانشگاه مهمی است که به نام دانشکده بوستن معروف است.

ساجیکو موراتا (Sachiko Murata)؛ این دانشمند ژاپنی نیز در ایران شاگرد حقیر بود ولی بعد از انقلاب به امریکا آمد و مطالعات خود را با نظر حقیر ادامه داد. او نیز استاد دانشگاه ایالتی نیویورک است و اولین متخصص است در رشته رابطه بین تفکر اسلامی و چینی.

جوزف لُمبارد (Joseph Lumbard)؛ او سالها با حقیر در واشنگتن درس خواند و در طرح عظیم Study Quran با حقیر همکاری دارد. او استاد دانشگاه برنالیس در بوستون است و از برجسته‌ترین اسلام‌شناسان نسل جوانتر در امریکا محسوب می‌شود.

ماریا داکیک (Maria Dakake)؛ او استاد دانشگاه جورج میسون در واشنگتن است و از ویراستاران اصلی Study Quran است و تخصص او در تفکر شیعه است.

جانر دگلی (Caner Dagli)؛ او نیز سالها در واشنگتن با حقیر درس خواند و اکنون استاد دانشگاه هرلی کرایس در ماساچوست است و به عنوان یکی از بهترین دانشمندان جوان در رشته اسلام‌شناسی شناخته شده است. او نیز از ویراستاران اصلی Study Quran تحت نظر حقیر است و در سن ۲۷ سالگی

۱۰۸ اهمیت تعلیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

بهترین ترجمه انگلیسی فصوص ابن عربی را به طبع رسانید.

محمد رستم (Mohammad Rustam)؛ پاکستانی الاصل که متخصص فلسفه اسلامی و مخصوصاً ملاصدرا است و اکنون استاد دانشگاه کارلتن در اوتاوا کانادا است.

ولید الانصاری (Walid El-Ansari)؛ مصری الاصل ولی بزرگ شده در امریکا که سالیان دراز با حقیر درس خوانده و متخصص اقتصاد اسلامی و اکنون استاد دانشگاه زاویر (Xavier) در امریکا است.

ابراهیم کالین (Ibrahim Kalin)؛ اهل ترکیه که پس از سالها تحصیل در اسلامبول و مالزی به واشنگتن آمد، از بهترین شاگردان حقیر در فلسفه شد و رساله برجسته‌ای زیر نظر راجع به ملاصدرا و بحث اتحاد عاقل و معقول نگاشت و درجه دکتری خود را اخذ کرد. بعداً استاد دانشگاه جورج تاون شد ولی فوراً نخست‌وزیر ترکیه او را به عنوان مشاور عالی خود به آنکارا برده است.

اعجاز اکرم (Ijaz Akram)؛ از پاکستان که در دانشگاه کاتولیک دکترای خود را گرفت ولی سالها زیر نظر حقیر به تعلم در رشته تفکر اسلامی پرداخت و فعلاً در پاکستان استاد است.

وینسنت کرنل (Vincent Cornell)؛ او امریکائوست ولی سالها در مراکش به تلمذ پرداخت و برجسته‌ترین دانشمند امریکائی در رشته عرفان و تصوف در

آثار سید حسین نصر ۱۰۹

مغرب است ولی با حقیر نیز درس خوانده است. او رئیس قسمت اسلام‌شناسی و استاد دانشگاه امری (Emary) است.

دیوید باکمن (David Buchman)؛ او سال‌ها با حقیر درس خواند و مدتی نیز در یمن به سر برد و اکنون در ایندیانا استاد است و بهترین مترجم از مشکوه الانوار غزالی را به طبع رسانیده است.

فؤاد نعیم (Fuad Naeem)؛ او پاکستانیست و سال‌ها با حقیر به تعلم در زمینه فلسفه اسلامی و عرفان پرداخته و اکنون در دانشگاه جورج تاون است.

زکریا؛ او پس از سال‌ها تحصیل در معارف اسلامی و مخصوصاً عرفان با حقیر به دانشکده الهیات دانشگاه برکلی رفت و اکنون آنجاست.

دیوید داکیک (David Dakake)؛ سال‌ها در واشنگتن با حقیر درس خوانده و متخصص تفکر اسلامی و مخصوصاً فلسفه ملاصدرا است و اکنون در دانشگاه جورج میسون به تدریس اشتغال دارد.

ژیسلای وب (Gisella Webb)؛ در دانشگاه تمپل با حقیر درس خواند و متخصص تفکر اسلامی و تصوف است و فلسفه اشراق و استاد دانشگاه سیتون هال است.

ویکتوریا دی آنجلس (Victoria De Angeles)؛ او نیز دکترای خود را در

۱۱۰ اهمیت تعلیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

دانشگاه تمپل با حقیر گذرانید و استاد دانشگاه لاسالی در است.

جیمز بیل (James Bill)؛ او از معروفترین استادان ایران‌شناسی و علوم سیاسی

اسلامی در امریکا است و قبل از انقلاب شاگرد حقیر در دانشگاه تهران بود.

یوسف کیس‌ویت (Yusuf Casewit)؛ او نیز مدت‌ها شاگرد حقیر در واشنگتن

بود و اکنون در دانشگاه هاروارد است.

لاله بختیار؛ او در ایران سال‌ها شاگرد بنده بود و پس از انقلاب به امریکا آمد و

علاوه بر تخصص در روانشناسی سنتی و اسلامی و هنر اسلامی که در آن آثار

متعددی نگاشته است، مدیر دارالنشر قاضی در شیکاگو است که کار آن چاپ

کتب در زمینه اسلام است.

مهدی امین رضوی؛ او از ایرانیانی است که در امریکا شاگرد حقیر شد و در

دانشگاه تمپل دکترای خود را در فلسفه اسلامی با حقیر گذرانید. او کتب متعدد

در زمینه فلسفه اسلامی چاپ کرده و همکار بنده در تهیه اثر پنج جلدی «منتخبات

فلسفه در ایران» است و استاد دانشگاه ماری واشنگتن است و رئیس بخش ادیان

آن دانشگاه است.

حمید دباشی؛ او در دانشگاه پنسیلوانیا درس خواند ولی در آن زمان با حقیر نیز

درس تفکر اسلامی می‌خواند و رساله دکتری را زیر نظر حقیر و یکی از استادان

آن دانشگاه نوشت و اکنون استاد ایران‌شناسی دانشگاه کلمبیا است.

آثار سید حسین نصر ۱۱۱

اینها بعضی از شاگردان برجسته حقیر در امریکا هستند و بسیاری از آنان علاوه بر دانشجویان دیگر حقیر مشرف به دین مبین اسلام نیز شده‌اند.

از ذکر ده‌ها نفر و سایر بلاد اسلامی که با حقیر در دانشگاه تهران و برخی دیگر در تمپل و واشنگتن درس خواندند امتناع می‌ورزم ولی لازم می‌دانم چند کلمه راجع به دنیای اضافه کنم. در دانشگاه تمپل و نیز در واشنگتن حقیر چند دانشمند از آن منطقه را تربیت کرد که مسیر مطالعه در تفکر اسلامی را در اندونزی و مالزی تغییر دادند مانند عثمان بکر، یکی از معروفترین اسلام‌شناسان مالزی، و علی عبدالعزیز و بحرالدین احمد و زیلان موریس و یاپار و محمدباقر. توسط این افراد تفکر فلسفی ملاصدرا و سایر متفکران شیعی قرون اخیر برای بار اول وارد دنیای شد و تحول مهمی در زمینه فلسفی ایجاد کرد که هنوز نیز ادامه دارد.

متأسفانه کمی وقت اجازه نداد با تفصیل بیشتر به توصیف شاگردان خود پردازم.

والسلام

والله اعلم بالصواب

سید حسین نصر

و الحمد لله وحده

منابع فارسی

صفوی، سید سلمان (سروراستار)، دانشنامه فرهنگ مکتوب عرفان و تصوف، لندن، انتشارات آکادمی مطالعات ایرانی لندن، ۲۰۱۱.

صفوی، سید سلمان (سروراستار)، دانشنامه معاصر قرآن کریم، انتشارات سلمان آزاده، قم، ۱۳۹۶.

نصر، سید حسین، سنت عقلانی اسلامی در ایران، ترجمه سعید دهقانی، تهران: قصیده‌سرا، ۱۳۸۳ش.

نصر، در جست و جوی امر قدسی: گفت و گوی رامین جهانگلو با سیدحسین نصر، ترجمه سید مصطفی شهرآیینی، تهران: نشر نی، ۱۳۹۳ش.

نصر، سید حسین، انسان و طبیعت (بحران معنوی انسان متجدد)، ترجمه: دکتر عبدالرحیم گواهی، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۹ش.

۱۱۶ اهمیت تعالیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

نصر، سید حسین، گلشن حقیقت، ترجمه: انشاءالله رحمتی، تهران، نشر سوفیا، چاپ اول، ۱۳۸۸ش.

نصر، سید حسین، در جست و جوی امر قدسی؛ گفت و گوی رامین جهانگللو با سید حسین نصر، ترجمه: سید مصطفی شهرآیینی، تهران، نشر نی، چاپ دوم، ۱۳۸۵ش.

نصر، سید حسین، دین و نظام طبیعت، ترجمه محمد حسن فغفوری، تهران، حکمت، ۱۳۸۴.

نصر، سید حسین، معرفت و معنویت، ترجمه انشاءالله رحمتی، تهران، دفتر پژوهش و نشر سهروردی، ۱۳۹۴.

نصر، سید حسین، ترجمه: منوچهر دین پرست، انسان سنتی، انسان مدرن و بحران محیط زیست، اطلاعات حکمت و معرفت، شماره ۲۷، خرداد ۱۳۸۷ش.

نصر، سید حسین، ترجمه: محمدرضا ابوالقاسمی، زیباشناسی اسلامی، زیباشناخت، شماره ۲۲، نیم سال اول ۱۳۹۰ش.

نصر، سید حسین، ترجمه: رحیم قاسمیان، اسلام و موسیقی، عصر آدینه، شماره ۵ و ۶، بهار - زمستان ۱۳۸۹ش.

نصر، سید حسین، آموزه‌های صوفیان، تهران، ۱۳۸۳.

منابع ۱۱۷

نصر، سید حسین، سه حکیم مسلمان، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی،

۱۳۸۸.

منابع انگلیسی

The Philosophy of Seyyd Hossein Nasr, Edited by Lewis Edwin Hahn, Randhal E. Auxier and Lucian W. Stone, Jr., Chicago, 2001.

۱۱۸ اہمیت تعلیم حکیم متالہ پروفیسور سید حسین نصر

نمايه

الله ۳۲، ۳۳، ۳۴، ۳۵، ۵۸، ۱۰۵

ابن سينا ۶۹

ابن عربی ۲۴، ۳۲

اشراق ۱۰، ۱۷، ۷۵، ۸۲، ۱۰۵، ۱۲۴

امريکا ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۲۶، ۲۷، ۴۱، ۶۱، ۶۹، ۷۱، ۹۱، ۹۵، ۱۰۵، ۱۰۶، ۱۰۷،

۱۰۸، ۱۱۰، ۱۱۱

بين الملل ۸، ۶۱

تجدد ۸، ۴۸، ۴۹، ۵۴

تصوف ۷، ۱۴، ۲۴، ۲۷، ۲۸، ۳۱، ۳۴، ۴۱، ۴۲، ۴۶، ۵۱، ۷۶، ۷۷، ۸۲، ۸۳، ۱۰۸،

۱۰۹، ۱۱۵

۱۲۰ اهمیت تعلیم حکیم متاله پروفیسور سید حسین نصر

جہاد ۸، ۵۸، ۵۹، ۶۰، ۸۶، ۸۷

حکمت خالده ۷، ۱۰، ۱۳، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۴۷، ۴۸، ۷۱

سنت ۷، ۱۰، ۱۸، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۳۰، ۳۲، ۳۸، ۴۱، ۴۳، ۴۷، ۴۸، ۴۹، ۵۷، ۵۸،

۶۳، ۶۹، ۷۲، ۷۵، ۷۹، ۸۷، ۸۹، ۱۰۰، ۱۰۱، ۱۰۳، ۱۱۵

سہروردی ۱۰، ۱۷، ۲۶، ۲۸، ۳۱، ۳۷، ۵۱، ۶۹، ۷۱، ۷۲، ۷۵، ۱۱۶

شاذلیہ ۹، ۱۲

شیعہ ۱۰، ۱۶، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۹، ۳۱، ۶۲، ۶۳، ۶۴، ۶۵، ۶۷، ۹۸، ۱۰۱، ۱۰۷

صفوی ۵، ۶، ۲۵، ۲۷، ۲۹، ۳۰، ۳۲، ۶۰، ۶۵، ۶۶، ۶۷، ۹۵، ۱۰۵، ۱۱۵

صوفیہ ۲۴، ۲۸، ۴۲، ۴۷، ۷۸

طباطبایی ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۲۴، ۳۱، ۶۲، ۹۸، ۱۰۱

عرفان ۱۰، ۱۱، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۴۷، ۶۲، ۷۶

۷۷، ۸۳، ۱۰۱، ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۰۹، ۱۱۵

عصار ۱۱، ۱۴، ۳۲، ۶۲

فلسفہ ۷، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۶، ۱۹، ۳۷، ۵۱، ۵۴، ۵۷، ۶۲، ۶۴، ۶۹، ۷۰، ۷۲

۸۲، ۹۶، ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۰۹، ۱۱۰

نمایه ۱۲۱

قزوینی ۱۱، ۱۴، ۶۲

محیط زیست ۷، ۱۴، ۱۶، ۱۹، ۲۰، ۲۲، ۳۱، ۳۳، ۱۱۶

معرفت ۷، ۱۰، ۱۶، ۱۸، ۲۳، ۳۰، ۳۴، ۳۸، ۳۹، ۴۷، ۴۸، ۶۹، ۷۰، ۷۱، ۷۲، ۸۰

۱۱۶، ۱۰۲، ۸۹

ملاصدرا ۱۷، ۲۶، ۳۱، ۳۷، ۵۱، ۷۵، ۹۹، ۱۰۸، ۱۰۹، ۱۱۱

موسیقی ۷، ۳۷، ۴۰، ۴۲، ۴۶، ۴۷، ۵۵، ۵۶، ۷۹، ۱۱۶

مولوی ۳۵، ۳۷، ۴۳، ۱۲۵

نصر ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۲،

۲۳، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۴، ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۳۹، ۴۰، ۴۱، ۴۲، ۴۳، ۴۴، ۴۶،

۴۷، ۴۹، ۵۳، ۵۵، ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲، ۶۹، ۷۰، ۷۱، ۷۷، ۸۱، ۸۳، ۸۵، ۸۹، ۹۴، ۹۵

۹۷، ۹۹، ۱۰۰، ۱۰۱، ۱۰۵، ۱۱۱، ۱۱۵، ۱۱۶، ۱۱۷

هنر اسلامی ۷، ۱۴، ۳۰، ۳۷، ۳۹، ۶۹، ۱۱۰

هنر قدسی ۷، ۳۷

واشنگتن ۹، ۱۲، ۶۱، ۹۵، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۱

The Importance of the Teachings of the Sage Seyyed
Hossein Nasr

Seyed Salman Safavi

London Academy of Iranian Studies Press

London, 2020

ISBN: 978-1-909538-39-9

© London Academy of Iranian Studies Press, 2020

Contact: philosopy@iraniansstudies.org

The Importance of the Teachings of the Sage Seyyed Hossein Nasr

By Seyed Salman Safavi

London Academy of Iranian Studies

2020